

**Perspektiv på Västeuropas
utveckling 1955-75**

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

I. Svanilson

Perspektiv på Västeuropas utveckling 1955–75

ALMQVIST & WIKSELL

STOCKHOLM

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
Europamarknaden i svensk utrikeshandel	11
I. Perspektivets uppläggning	15
1. Periodvalet	16
2. Länder och ländergrupper	17
3. Sektorsindelning	19
4. Ekonomisk utveckling och struktursförskjutningar	20
5. Prognosmodellen	23
6. Växelkursproblem	31
II. Befolkning och arbetskraft	33
1. Befolkningsutveckling	33
2. Migration	35
3. Graden av yrkesverksamhet	35
III. Sysselsättning och produktion	39
1. Jordbruket	39
2. Stadsnäringarna	45
IV. Perspektiv på utvecklingsperspektivet	62
1. Europeisk utveckling i amerikanskt perspektiv	62
2. Perspektivet som utgångspunkt för fördjupade studier	71
Tabellbilaga	75

Förord

Inom Industriens Utredningsinstitut har vi sedan länge sysslat med studier rörande den långsiktiga ekonomiska utvecklingen. Det har härvid tätt sig naturligt att även ta upp frågan, hur utvecklingen i Västeuropa kan komma att påverka den svenska ekonomin. Föreliggande skrift är ett resultat av det arbete, vi här bedrivit. Som närmare utvecklas av författaren i inledningen har undersökningen en begränsad målsättning, men vi hoppas att den skall kunna utgöra en startpunkt för mer detaljerade studier av den tänkbara utvecklingen för olika delar av det svenska näringslivet.

Undersökningen har utförts av professor Ingvar Svenilsson. Amanuensen vid institutet, fil. kand. Per-Olov Boman, har svarat för de statistiska beräkningarna och de tekniska kalkylerna.

Stockholm den 15 juni 1959.

JAN WALLANDER

Inledning

Denna studie har betecknats som en förstudie, därför att ett längre inträngande i ämnet skulle kräva en mera differentierad och djupgående analys. De ekonomiska tillväxtproblemen är så mångfacetterade och komplicerade, att vi väl aldrig blir färdiga med dem. Min förhoppning är emellertid att detta försök skall kunna bli utgångspunkt för en diskussion av vissa europeiska utvecklingsproblem.

Jag har kallat studien ett "perspektiv" och därmed undvikit ordet "prognos", som antyder ett engagemang för slutsatsernas förverkligande. Ett perspektiv, som jag fattar det, anger vart utvecklingen går under vissa förutsättningar, som sätts in i en ekonomisk tillväxtmodell. Man kan kritisera perspektivet på den grundvalen att modellen ej är logiskt stringent eller att en annan modell hade bildat en bättre utgångspunkt för ett mera realistiskt studium. Accepterar man emellertid modellen, blir frågan om prognosvärdet en fråga om förutsättningarnas grad av sannolikhet på varje enskild punkt. Jag har i det avseendet sökt ringa in vad jag med ledning av historisk erfarenhet ansett vara rimligt. Andra kan ha en annan uppfattning, därför att de på annat sätt bedömer exempelvis sparande, utbildning, tekniska framsteg, företagsamhet eller deras effekt på framstegstakten. Sådana faktorer blir i sin tur beroende av den ekonomiska politiken, för vilken det är svårt att ställa prognos och om vilken man egentligen endast kan ha en mening hur den borde vara. Ett vidare

arbete på perspektivet kan bland annat gå ut på att på ett klarare sätt än som här skett ställa det i relation till olika sidor av den politiska utvecklingen i Västeuropa. Men detta skulle kräva en mycket mera djupgående analys.

Perspektivet har egentligen intet annat värde än som ett från vissa ekonomiska utgångspunkter ordnat siffermaterial, vilket utan alltför stora svårigheter kan ommöbleras. Jag kan inte hindra andra att använda det som prognosunderlag — för att ha någon att skylla på, om utvecklingen inte skulle överensstämma med perspektivet. Men det skulle naturligtvis vara oanständigt att inleda andra i denna frestelse, om jag inte själv hyst en privat övertygelse, att perspektivet skulle kunna tjäna som åtminstone en preliminär utgångspunkt för en bedömning av europamarknadens möjligheter.

Stockholm den 11 juni 1959.

INGVAR SVENNILSON

Europamarknaden i svensk utrikeshandel

Hur än det ekonomiska samarbetet i Europa utvecklas, blir svenskt näringsliv starkt beroende av utvecklingen av den väst-europeiska ekonomin. OEEC-gruppen svarar för omkring 60 procent av vår import och 70 procent av vår export. Födoämnen, råvaror och bränslen hämtas till större delen från andra områden av världen, men för industrivaror stiger OEEC-områdets andel av vår import till cirka 80 procent. På exportsidan förhåller det sig i viss grad omvänt. Exporten av jordbruksprodukter och råvaror, ex. malm och skogsprodukter går till cirka 80 procent till OEEC-länder, medan för en så viktig grupp av industriprodukter som verkstadsprodukter dessa länders andel ligger ned mot 50 procent (se vidare tabell A).

Det är givet, att man vid bedömningen av vårt handelspolitiska läge ej kan stanna vid nuvarande fördelning av handeln. Världsmarknaden ändras snabbt inte bara som en följd av nya förutsättningar för handeln inom Europa. En allmän ekonomisk utveckling i olika delar av världen ökar varubehoven. Samtidigt ändras de enskilda ländernas ekonomiska struktur, både i fråga om produktion och förbrukning; världens allmänna industrialisering är ett dominerande drag i denna utveckling. Därmed förskjuts de enskilda ländernas exportkapacitet och importbehov både totalt och i fråga om handelns varusammansättning.

Västeuropas ekonomiska utveckling måste i varje fall på grund av vårt geografiska läge bli av väsentlig betydelse för våra han-

Tabell A. Sveriges utrikeshandel fördelad på världsdelar år 1956
miljoner dollar fob

Varugrupper	Export till					Import från				
	Världen totalt	OECC	»De 6»	I procent av världen totalt		Världen totalt cif	OECC	»De 6»	I procent av världen totalt	
				OECC	»De 6»				OECC	»De 6»
Födoämnen (SITC 0, 1 och 4)	73	57	41	78	56	326	103	52	32	16
Råvaror och bränslen (SITC 2 och 3)	806	672	369	83	46	610	226	147	37	24
Kemikalier (SITC 5)	51	35	16	69	31	146	102	61	70	42
Maskiner och transportmedel (SITC 7)	447	242	79	54	18	473	392	233	83	49
Halvfabrikat och färdigvaror (SITC 6, 8 och 9)	563	342	153	61	27	651	519	329	80	51

Källa: W. Paues: Europamarknaden och företaget, Sthlm 1958.

delsmöjligheter. Denna undersökning är avsedd att ge vissa utgångspunkter för en bedömning av den frågan. Men inte heller mer än en utgångspunkt.

För enskilda varor har företagits en rad marknadsundersökningar, inriktade på Europamarknaden. Dessa bygger på antaganden om Västeuropas allmänna ekonomiska expansion, uttryckt i nationalprodukt, inkomster per capita, industriproduktion etc. I följande undersökning har ett försök gjorts, att på basis av olika överväganden ange ett par alternativ, som bedömts ringa in den utveckling man kan vänta sig.

Liksom man i Sovjetunionen tagit Förenta Staterna som förebild för sin egen utveckling, har man anledning att lägga in amerikanska förhållanden i det europeiska perspektivet. En sådan jämförelse har genomförts i denna studie. Visserligen kan konsumtionsval och samhällsutveckling bli en helt annan i Europa, när vi närmar oss Amerikas nuvarande utvecklingsnivå. Vi får inte heller glömma bort, att en sådan framtida europeisk utveckling kommer att ske under andra tekniska förutsättningar än dem Förenta Staterna hittills upplevat. För en marknadsbedömning inriktad på framtiden måste dock alltid de förhållanden vi nu kan iaktta i Förenta Staterna bli en viktig utgångspunkt.

I första hand kan de utgångstal, som här läggs fram, användas för att bedöma tillväxten av behovet av olika varor, dvs. som underlag för bedömningen av svenska *export*möjligheter. Men det är givet, att man inte enbart från den allmänna ekonomiska expansionen inom en viss marknad kan dra slutsatser om tillväxten av dess importbehov. För det första står förbrukningen av enskilda varor inom en sådan marknad på ett komplicerat sätt — via inkomst- och priselasticiteter samt input-output kombinationer — i samband med expansionen, sektorsvis och totalt.

För det andra påverkas vår export till denna marknad inte bara av behovens tillväxt utan även av konkurrensförhållandena mot utlandet — vilkas utfall i sin tur blir beroende av kostnadsförändringar i de importerande och de exporterande länderna samt av handelspolitiken, exempelvis i form av tullunion. Det är sålunda ett långt steg från den tillväxtbedömning, som här framlagts, till marknadsbedömningen för en enskild svensk exportvara.

Vad gäller utvecklingen av vår import blir den ekonomiska tillväxten i utlandet av mera indirekt betydelse. Diskussionen måste därvid inriktas på den omvandling av utlandets näringsliv som åtföljer expansionen. Gäller det produkter, vars framställning baseras på knappa naturtillgångar (jord, skog, malm etc.), uppkommer frågan om de förändringar i utlandets exportkapacitet, som kan följa med deras inre expansion. Ett liknande resonemang kan tillämpas i en mera dynamisk variant; man kan fråga, hur utvecklingen av utlandets produktionskapacitet kan komma att förhålla sig till tillväxten av deras förbrukning av samma vara, och i vad mån sålunda tendenser kommer att uppstå till över- eller underkapacitet som återspeglas i export respektive import.

I. Perspektivets uppläggning

Framskrivningar av det slag som här företagits blir alltid relativt godtyckliga. Om de har något värde, består det väl i första hand däri, att man tvingas till en systematisk sammanställning av olika statistiska utgångsdata. Själva framskrivningens värde kan väl i främsta rummet sägas vara, att den — i den mån framskrivningstekniken redovisas explicit — kan ge en utgångspunkt för en mera genomtänkt bedömning av utvecklingsmöjligheterna. På vissa punkter, exempelvis befolkningsutveckling, kan utvecklingstendenserna fastställas med relativt hög grad av säkerhet. På andra punkter, blir de antaganden på vilka framskrivningen bygger mera godtyckliga, även om de så långt möjligt anknyter till historiska erfarenheter. Osäkerheten om de framtida tendenserna kan, såsom i viss mån skett i denna studie, avspeglas i alternativa antaganden med vilka man försöker ringa in olika utvecklingsmöjligheter. Men denna teknik kan endast genomföras intill en viss gräns, om inte framställningen skall bli alltför oöverskådlig. I övrigt kan ett spelrum endast beredas för den enskilde läsarens omdöme på så sätt, att varje antagande redovisas så klart som möjligt. Accepterar han dessa antaganden ger kalkylen, om den är rätt utförd, upplysning om motsvarande utveckling för det ekonomiska systemet som helhet. Accepterar han dem inte, bör kalkylen vara så upplagd, att han utan alltför stora svårigheter skall kunna revidera den.

Den ekonomiska tillväxtprocessen, sedd på längre sikt är nu

långt ifrån utforskad. Vi vet att den är oändligt komplicerad både vad gäller dess konjunkturella förlopp och förskjutningarna i systemets finstruktur. I en översiktlig framställning omfattande flera länder med avvikande och i viss mån sluten nationell ekonomisk struktur tvingas man att utgå från relativt grova aggregat av arbetskraft, kapital eller produktion. Därmed följer att man måste utgå från en starkt förenklad modell, vad gäller de ekonomiska sammanhang, som betingar utvecklingen. Analysen blir därmed i fråga om sin grad av realism relativt otillfredsställande. Dess uppgift blir därför kanske främst, att ställa problem för en mera ingående analys. Samtidigt också för den ekonomiska politiken, eftersom utvecklingen inte är ett naturfenomen utan på varje punkt kan påverkas av de åtgärder som vidtas för att exempelvis förändra sparande, konsumtionsval, yrkesverksamhet, teknisk utveckling, näringslivets modernisering eller utrikeshandeln. Integrationssträvandena utgör en sida av denna ekonomiska politik, vars inflytande på den ekonomiska utvecklingen kan diskuteras.

1. Periodvalet

Som utgångspunkt för de framskrivningar som företagits har av statistiska skäl (folkräkningar m.m.) valts år 1955. Avsikten har varit att ange de relativt långsiktiga utvecklingstendenserna. Enligt planerna för upprättande av gemensamma marknader räknar man med en övergångstid av 15 à 20 år. Som slutpunkt för perspektivet har därför satts år 1975.

Enligt tillgängliga prognoser förlöper befolkningsutvecklingen i OEEC-länderna under de närmaste 5-årsperioderna i relativt jämn takt. Möjligheten att bedöma utvecklingen i övrigt ligger

inom så vida felmarginaler, att man inte överskrider dessa, om man för åren mellan 1955 och 1975 tillgriper en enkel interpolation; detta kan exempelvis ske genom att ersätta tillväxten över hela perioden med årliga relativa tillväxttal.

2. Länder och ländergrupper

Avsikten med denna undersökning har varit att ge en allmän översikt av utvecklingen inom OEEC-området. De länder som tagits med i undersökningen och den gruppering av dessa som företagits har redovisats i tabellbilagan. Av de 17 OEEC-länderna har endast Island och Turkiet uteslutits. Island är en alltför liten enhet för att det skulle ha lönat sig att ta upp dess alldeles speciella problem, och Turkiet har uteslutits bland annat av geografiska skäl.

Att göra prognoser för enskilda länder med pretention på självständigt värde hade varit alltför ambitiöst. Detta skulle ha krävt hänsyn till speciella nationella förhållanden i en grad, som inte hade varit praktiskt möjligt i detta sammanhang. Sådana prognoser måste vara en uppgift för nationella institutioner. Vi har här fått nöja oss med relativt schematiska antaganden i anknytning till de enskilda ländernas speciella förhållanden, exempelvis befolkningstillväxt och allmänt läge i den ekonomiska utvecklingen.

En framskrivning av ekonomiska serier blir, som tidigare berörts, aldrig mera värd än de antaganden man stoppar in. Vi har eftersträvat att tekniskt sett göra dessa antaganden så enkla, att de utan alltför stora svårigheter kan överblickas av läsaren; hans bedömning av slutresultatet blir beroende av hans värdering av dessa antaganden. I enlighet därmed har undvikits ett försök till

en längre driven differentiering av antaganden för de enskilda länderna. Antagandena har i stället valts med sikte på den genomsnittliga utvecklingen i grupper av länder.

Genom att på vissa punkter räkna med flera alternativ har möjligheter dock skapats att genom olika kombinationer av antaganden få fram en prognos, som bättre ansluter sig till den bedömning för ett enskilt land, som man kan komma fram till genom ett närmare studium av dess speciella förhållanden. Genom en omsortering av vårt primärmaterial för enskilda länder kan man sålunda komma fram till andra summor för grupper av länder. Detta primärmaterial kan under hand ställas till förfogande för mera intensiva marknadsundersökningar. Som ett uttryck för medvetandet om den relativa ytligheten i bedömningen för varje enskilt land, publiceras endast summor för grupper av länder.

Länderna har grupperats med hänsyn till de aktuella integrationsplanerna. »De 15» OEEC-länder, som medtagits, motsvarar i huvudsak det planerade »frihandelsområdet». De underutvecklade Portugal och Grekland intar en särställning, som erkänts i de pågående förhandlingarna, och med uteslutande av dem har därför även en summa beräknats för »de 13» mera utvecklade länderna i Västeuropa.

Kontinentens »gemensamma marknad» är ett faktum, och »de 6» länder som ingår i denna grupp har därför redovisats separat. Bland dessa 6 intar Italien en särställning, och en summa har därför även beräknats för »de 6, exklusive Italien».

»Övriga 7» länder bland »de 13», dvs. de länder som står utanför den gemensamma marknaden för »de 6», har också representerats av en summa, även om denna grupp i handelspolitiskt avseende m. m. är mycket heterogen. Följande principen att inte redovisa

resultat för enskilda länder, har dessa »övriga 7» fördelats på tre undergrupper, Storbritannien-Irland, DaNoSve¹ och Österrike-Schweiz (se vidare tabellbilagan).

3. Sektorsindelning

Grundritningen till prognosen för varje enskilt land har varit en 3-sektorsmodell.

Arbetskraft och produktion har utgångsåret 1955 fördelats på följande sektorer:

1. Jordbruk med binärningar
2. Industri och byggnadsverksamhet
3. Transporter, distribution och övriga tjänster (kallad service-sektorn).

Sektor 1 och 2 representerar tillsammans »varuproduktionen» i motsats till de tjänster som produceras av sektor 3. (Vill man jämföra med officiella produktionssiffror för Sovjetunionen, är att märka, att dessa endast omfattar varuproduktionen.)

Sektor 2 och 3 kan å andra sidan sammanföras under rubriken »stadsnäringar». Deras utveckling bör ange tendensen för tät-orternas tillväxt — betydelsefull bland annat ur anläggnings-, byggnads- och transportsynpunkt.

Valet av sektorer har delvis varit bestämt av statistiska skäl; grupperingen på de nämnda tre sektorerna går utan alltför stora svårigheter att genomföra statistiskt på ett relativt likartat sätt för olika länder. Grupperingen blir emellertid beroende av de kriterier, som kommit till användning i den nationella statistiken. Detta måste ständigt hållas i minnet vid behandlingen och tolkningen av materialet. Av särskild vikt är, att grundvalen för den

¹ Omfattar Danmark, Norge och Sverige.

statistiska mätningen är den ekonomiska verksamhetens fördelning på ekonomiskt eller organisatoriskt relativt fristående produktionsenheter. Som ett led i den ekonomiska utvecklingen kan nu ingå en förskjutning i riktning mot en ekonomisk eller organisatorisk integration eller desintegration av olika led i produktionsprocessen. Från »jordbruket» kan exempelvis avskiljas tillverkning av redskap och förädling av jordbruksprodukter, transporter och distributionsfunktioner. Från »industrin» kan på samma sätt avskiljas olika servicemoment (omvänt kan de naturligtvis också i växande grad integreras med den industriella varuproduktionen).

Förskjutningen mellan de tre sektorerna får därför behandlas med fasthållande av den statistiska innebörden. Resultatet säger exempelvis ingenting om förändringen av service-funktionernas totalvolym, endast något om förändringen av den enligt statistiska definitioner från varuproduktionen avskilda delen av dessa. Detta förhållande får sin inverkan på alla statistiska tal och deras tolkning. Produktionen per sysselsatt i jordbruket kan sålunda statistiskt stiga om produktionen mäts i varuvolym, ton vete etc., emedan under utvecklingens gång industriell förädling samt transport- och distributionstjänster avskiljes från jordbruksdriften.

4. Ekonomisk utveckling och strukturförskjutningar

Framskrivningen av produktionen har byggts upp på en kombination av sysselsättning och produktion per sysselsatt inom de tre nämnda sektorerna. De olika momenten i denna kalkyl har varit följande:

mom. 1. Tillväxten av hela arbetsstyrkan.

mom. 2. Arbetsstyrkans fördelning mellan de tre sektorerna.

mom. 3. Tillväxten av produktionen per sysselsatt inom varje sektor.

mom. 4. Tillväxten av produktionen sektorsvis.

mom. 5. Tillväxten av den nationella produktionen a) totalt och b) per capita.

Rent kalkylmässigt kan prognosen byggas upp i angiven ordning, sålunda från *mom. 1* till *mom. 5*. Vi måste emellertid räkna med att mellan momenten finns samband i motsatt riktning. Tillväxten av den totala produktionen, *mom. 5*, påverkar förbrukningen av varor från de olika sektorerna, *mom. 4*, vilken i sin tur vid given produktivitetstillväxt påverkar sysselsättningen inom varje sektor, *mom. 2*. Håller vi oss till en sluten ekonomi (ingen utrikeshandel) kan sambandet mellan de olika momenten i princip anges på följande sätt.

Utvecklingen av totalproduktionen kräver vid given teknisk utveckling vissa investeringar. Resten av produktionen blir tillgänglig för konsumtion. Mellan totalkonsumtionen och efterfrågan på olika sektors slutprodukter råder ett samband, som kan uttryckas med hjälp av inkomstelasticiteter. Vid förändringar i relativa priser måste man också ta hänsyn till efterfrågans priselasticitet.

Sektorerna levererar råvaror och halvfabrikat till varandra. Jordbruksprodukter förädlas i industrisektorn till färdiga konsumentvaror. Omvänt använder jordbruket industriella råvaror. Ett motsvarande förhållande råder mellan å ena sidan transporter, distribution och annan service samt de båda varusektorerna å den andra. Dessa »input-output»-relationer bestämmer, i vad mån efterfrågan på färdiga konsument- och investeringsvaror fördelar sig på produktion inom de tre sektorerna.

Utrikeshandeln kan i förhållande till dessa inhemska sektorer betraktas som en fjärde sektor. Efterfrågan på exportvaror bestäms av utvecklingen i utlandet, importen av inslaget av importerade råvaror, halvfabrikat och färdigvaror i den inhemska produktionen (dvs. av denna »input-output»-relation).

Investeringsomfattning och deras fördelning på olika sektorer bestämmer i förening med den tekniska utvecklingen (fattad i vidaste bemärkelse) åtgången av arbetskraft per produkt-enhet.

I sista hand måste, om man utgår från full sysselsättning, en balans uppnås mellan den samlade tillgången på arbetskraft och den efterfrågan på arbetskraft, som utlöses av produktionsutvecklingen i olika sektorer. Denna anpassning kommer till stånd genom prisbildningen på produktionsfaktorer och olika varor och tjänster.

Som ett resultat av dessa samband mellan totalproduktion, efterfrågan på olika varor och sysselsättning kommer den ekonomiska utvecklingen att åtföljas av strukturförskjutningar. Avsikten med denna studie är att belysa den omvandling, som kan komma att äga rum av Västeuropas ekonomi under inflytande av dess allmänna ekonomiska utveckling.

En sådan strukturstudie borde för att bli realistisk gå långt i detalj, vad gäller enskilda varuområden. I den översiktliga framställning, som här kunnat komma i fråga, har emellertid som tidigare berörts en stark förenkling varit nödvändig. Detta har främst tagit sig uttryck däri, att endast de tre ovan berörda sektorerna, jordbruk, industri och »service» hållits isär. Men även inom denna begränsade ram har det varit nödvändigt att arbeta med en rad förenklade approximationer. Dessa har motiverats dels av strävan att göra framställningen översiktlig, dels av be-

gränsningen i det statistiska material, som bildar underlag för studien.

I det följande skall den förenklade modell, som använts för framskrivningen beskrivas i sina allmänna drag. I senare avdelningar diskuteras metoder och antaganden sektor för sektor. Det är därvid att märka, att kalkylen för varje enskild sektor förutsätter, att de för denna gällande funktionssambanden infogats i den allmänna tillväxtmodellen och att dess utveckling bestämts *simultant*. Utvecklingen i de enskilda sektorerna bygger ju upp totalproduktionen, vars utveckling i sin tur enligt våra antaganden bestämmer utvecklingen av de enskilda sektorerna.

5. Prognosmodellen

a. *Utrikeshandel, produktion och varuförsörjning*

Framskrivningen av Västeuropas produktion har, som tidigare berörts, byggts upp som en summa av utvecklingen i de enskilda länderna. Detta har skett för att möjliggöra en flexibel ländergruppering. Förskjutningar kan nu inträda mellan produktion och varuförsörjning genom ändringar av respektive länders bytesbalans. Relativt sett är emellertid över- eller underskotten i bytesbalansen icke av större betydelse. Vi har därför ansett oss kunna utgå från det förenklade antagandet att i varje enskilt land bytesbalansens över- eller underskott icke förändras i förhållande till nationalprodukten. »Terms of trade» antas vidare förbli oförändrade, dvs. utrikeshandeln antas i detta avseende ha en oförändrad produktivitet. Vi kan då räkna med att förbrukningen av varor och tjänster kommer att stiga i samma takt som totalproduktionen.

Alla framskrivningar av produktionen företas i princip i oför-

ändrade priser. De har sålunda karaktären av volymindextal. Detta utesluter inte, att vi vid beräkningen av förbrukningen av olika varor och tjänster tar hänsyn till vissa förskjutningar i de relativa priserna, som sammanhänger med den ekonomiska utvecklingen. I beräkningarna ligger sålunda implicerat, att service-sektorns tjänster kan komma att fördyras i förhållande till varu-produktionen. Beräkningarnas karaktär av volymindextal måste innebära, att den värdemässiga fördelningen av produktionen på olika sektorer i slutåret blir orealistisk i vår kalkyl. Till detta måste hänsyn tas vid tolkningen av resultatet.

Vad gäller de enskilda sektorerna har växlande förutsättningar gjorts om balansen i utrikeshandeln; dessa antaganden redovisas i det följande.

b. Sparkvot, investeringar och konsumtion

Västeuropas sparkvot har efter kriget legat på en relativt hög och stabil nivå. Utesluter vi reparationer och underhåll, har bruttoinvesteringarna uppgått till omkring 20 procent av bruttonationalprodukten. Vi har utgått från att denna andel kommer att förbli oförändrad. Konsumtionen av olika varor och tjänster kan lämpligen ställas i relation till totalkonsumtionen. Men då sparkvoten antagits bli oförändrad, kan tillväxten av totalkonsumtionen representeras av tillväxten av totalproduktionen.

Dessa antaganden innebär tydligen, att investeringarna kommer att stiga i samma takt som totalproduktionen. I vad mån detta också kommer att innebära, att produktionen av kapitalvaror stiger i samma takt, lämnar vi som en öppen fråga. Man kan tänka sig att produktionen av kapitalvaror i Västeuropa stiger snabbare än förbrukningen, om nettoexporten av kapitalvaror relativt sett ökas. Detta kommer att påverka sammansättningen

av produktionen i industrisektorn, som vi antar ensam svarar för produktionen av kapitalvaror. Men sådana förskjutningar inom industrisektorn har fallit utanför denna översiktliga analys.

Antagandet att sparkvoten förblir oförändrad bör, som tidigare berörts, ställas i relation till produktivitetstillväxten i de tre sektorerna. Man kan säga, att vi gjort det på så sätt, att vi valt antaganden om produktivitetstillväxten, som utgår från erfarenheterna efter kriget, då sparkvoten legat på en nivå, som vi antagit bli bestående. Men den framtida utvecklingen, av produktiviteten påverkas också av den samtidiga tekniska utvecklingen, som kan komma att påskyndas eller retarderas. Därom vet man föga. En närmare analys av kapitalackumuleringen och dess inverkan på produktiviteten har därför inte ansetts vara mödan värd. Vi har nöjt oss med att avslutningsvis ange de kapitalkoefficienter (dvs. det förhållande mellan kapitaltillväxt och produktionsökning), som svarar mot våra olika produktivetsantaganden, för att därmed ge en utgångspunkt för en diskussion av perspektivets grad av realism.

c. Produktion och sysselsättning sektorsvis

Metoderna för att beräkna den totala tillgången på arbetskraft redovisas i det följande. Vi utgår från att denna arbetskraft är »fullt sysselsatt» i samma relativa bemärkelse i utgångsåret och i slutåret; därmed utesluts inte möjligheten av växlingar i sysselsättningsgraden under mellanliggande år. En kombination med produktivetsantagandena ger oss motsvarande »fulla produktion» i slutåret.

Eftersom nu summan av sysselsättning och produktion i de tre sektorerna blir lika med total tillgång på arbetskraft respektive totalproduktion, kan vi tydligen inskränka oss till att direkt

beräkna utvecklingen av produktion och sysselsättning i två av de tre sektorerna. För detta ändamål har vi utvalt jordbruks- och servicesektorn. Sysselsättning och produktion i industrisektorn blir då en restpost. Frågeställningen kan sålunda sägas vara den, hur mycket arbetskraft kommer att stå till förfogande för industrin, sedan jordbruk och service tagit sitt, och vilken tillväxt av industriproduktionen kan vi få på basis av denna arbetskraft.

Av statistiska skäl har kalkylen för servicesektorn och jordbruket lagts upp på något olika sätt, även om förfarandet i princip är detsamma.

d. *Servicesektorn*

Sysselsättningen i servicesektorn ägnas främst åt transport och distribution av varor. Om inte transport- och distributionsvägarnas »längd» ändras, bör denna dominerande del av serviceverksamheten volymmässigt utvecklas parallellt med produktionen av varor. Man kan emellertid möjligen ha anledning räkna med att »längden» (i kvantitativ och kvalitativ bemärkelse) ändras som ett led i den ekonomiska utvecklingen. I varje fall kan detta ske i statistisk bemärkelse, i den mån transport- och distributionsverksamhet företagsmässigt avskiljs från varuproduktionen (jämför ovan). I övrigt består service-sektorns insats av personliga tjänster, offentlig verksamhet och diverse tjänster (bank, försäkring etc.) för hushåll och näringsliv. Delvis kan utvecklingen av dessa tjänster behandlas som privat konsumtion, dvs. ställas i samband med utvecklingen av den totala privata konsumtionen och med tjänsternas relativa priser. Man kanske även kan anta, att de offentliga tjänsternas utveckling står i samband med utvecklingen mot en högre produktion och inkomst per capita.

Det är givet, att vid en noggrannare analys, än som här kunnat komma i fråga, olika delar av service-sektorns produktion måste särskiljas och deras utveckling underkastas en speciell analys. Man skulle sålunda bland annat kunna gå in på de speciella input-output-förhållanden som gäller för jordbruks- och industrivaror i förhållande till tjänster. Man skulle även kunna ta upp frågan, i vad mån service-verksamheten kommer att industrialiseras, exempelvis genom industriell förpackning av varor.

Vi har valt att i bilden endast föra in resultatanten av alla dessa förändringar och ställa service-verksamhetens utveckling i relation till den samlade utvecklingen av befolkning och total produktion och därmed (enligt våra antaganden) även till den totala konsumtionen. Vi utgår därvid från, att förskjutningarna i den relativa kostnaden för service samt förskjutningarna i input-output-relationerna mellan varuproduktion och serviceverksamhet är korrelerade med tillväxten av produktionen per capita.

De statistiska utgångstalen för servicesektorns produktion vilar emellertid i regel på mycket osäkra och schablonartade uppskattningar. Uppgifterna om sysselsättningen i service-sektorn är mera tillförlitliga. Vi har därför valt att grunda våra antaganden på historiska jämförelser av produktion per capita och service-sektorns andel av den samlade sysselsättningen. Den så beräknade utvecklingen av sysselsättningen i service-sektorn har sedan omvandlats i en motsvarande tillväxt av dess produktionsvolym inled hjälp av antaganden om tillväxten av produktionen per sysselsatt. Detta förfarande innebär, att vi räknar med att även produktivitetens utvecklingen i servicesektorn är korrelerad med tillväxten av produktionen per capita. Det samband mellan nationalprodukt per capita och relativ sysselsättning i service, som vi utgått ifrån, är sålunda inte uttryckt för något enkelt

efterfrågeförhållande utan för en komplicerad ekonomisk-teknisk utvecklingsprocess.

Vid en jämförelse av service-sektorns relativa omfattning i olika europeiska länder finner man relativt stora variationer även vid en given utvecklingsnivå, mätt i nationalprodukt per capita. Detta förklaras delvis därav att de enskilda länderna kan ha ett över- eller underskott i sitt byte av tjänster med utlandet, exempelvis vad gäller utrikes sjöfart, turism m.m. I våra framskrivningar har vi utgått ifrån att motsvarande över- respektive underrepresentation av service-verksamheten inom de enskilda länderna kommer att bestå i samma relativa omfattning som i utgångsåret.

e. Jordbrukssektorn

Relativt omfattande studier har företagits av elasticiteten i efterfrågan på jordbruksprodukter. Dessa undersökningar har bildat utgångspunkten för vår beräkning av Västeuropas samlade förbrukning av jordbruksprodukter. Västeuropa har emellertid en relativt stor nettoimport av jordbruksvaror från andra delar av världen. Hur denna import kommer att utvecklas, blir beroende av den framtida jordbrukspolitiken. På denna punkt har vi (av skäl som anges i det följande) antagit, att Västeuropas importöverskott förblir oförändrat. Därmed erhålls en utgångspunkt för en beräkning av jordbruksproduktionens framtida utveckling i Västeuropa som helhet. Hur denna produktion kommer att fördela sig på olika länder, har bedömts med ledning av utvecklingstendenser inom olika områden.

Metoden innebär, att vi inte närmare gått in på balansen mellan förbrukning, produktion och utrikeshandel i de enskilda länderna. Vi har i stället utgått från att de nationella balanserna

mellan förbrukning och produktion kommer att upprätthållas genom fördelningen av nettoimporten från transoceana länder och en utjämning av överskott och underskott mellan olika europeiska länder. Antagandena på denna punkt är givetvis schematiska och framställningen skulle behöva kompletteras med mera ingående undersökningar.

f. Allmänna metodkommentarer

Det har redan framhållits att uppläggningsprognosen i flera avseenden är starkt schematisk. Prisbildningsförloppet har sålunda endast delvis kommit in i bilden. Bland annat gäller detta hela frågan om substitutionen av arbetskraft med kapital, som i sin tur påverkar utvecklingen av produktionen per sysselsatt. En felkälla kan sålunda ligga däri, att industrisektorn behandlats residualt. Den för industriproduktionen tillgängliga arbetskraften i kombination med dess produktivitetsstegring skall ju ge ett varuutbud, som svarar mot den för dessa produkter gällande efterfrågan. Skulle detta icke stämma, kan exempelvis en prisstegring uppstå på industrivaror, som återspeglas i en knapphet på arbetskraft med åtföljande lönestegring. Denna kan i sin tur, om den blir allmän, påverka prisrelationerna samt leda till en förskjutning mot en mera kapitalintensiv produktion, som inbesparar arbetskraft och möjliggör en större produktionsökning för industrin, än vad prognosen utvisar. Dessa samband skulle kräva en mera ingående studie, än som i detta sammanhang varit möjlig att genomföra. Problemet har endast kunnat antydast.

Några allmänna kommentarer bör även göras till de antaganden om elasticiteter i efterfrågan och produktion per sysselsatt, som lagts till grund för framskrivningen.

Antagandena om efterfrågeförhållandena utgår från jämförelser

av de samtidiga förhållandena i olika västeuropeiska länder och USA. Sådana »tvärsnitts»-jämförelser kan givetvis bli missledande, emedan man inte utan vidare kan utgå från att skillnaderna mellan länder som befinner sig på olika utvecklingsstadier vid en viss tidpunkt, är desamma som för ett land mellan olika tidpunkter under ett historiskt utvecklingsförlopp. Den framtida tekniska utvecklingen för in helt nya data i utvecklingen. Detta bör hållas i minnet vid tolkningen av utredningens resultat.

Utvecklingen av produktionen per sysselsatt i de olika sektorerna har däremot antagits ansluta sig till de erfarenheter som kan hämtas från tidsserier i olika länder. På grund av osäkerheten om den tekniska utvecklingen har på denna punkt ett försök gjorts att inringa utvecklingsmöjligheterna genom att räkna med tre olika alternativ. Därvid har i varje enskilt alternativ produktionen per sysselsatt antagits stiga något snabbare i industri-sektorn än i jordbrukssektorn, där den i sin tur antagits stiga något snabbare än i servicesektorn. Samtidigt har i varje alternativ de tre sektorerna antagits följas åt i en snabbare eller långsammare stegring. Detta kan tolkas som ett uttryck för en allmänt snabbare eller långsammare »teknisk utveckling»; det finns skäl som talar för att en snabbare »teknisk utveckling» inom en sektor smittar av sig på övriga sektorer. En snabbare allmän produktivitetsutveckling bör också bli följd av den ökning av takten i den samlade kapitalbildningen, som enligt våra antaganden följer med en snabbare produktionsutveckling. Antagandena om produktivitetsstegringen har i varje alternativ gjorts genomgående för alla de 15 länderna. Men möjlighet finns, som ovan berörts, att på grundval av de primära ländersiffrorna göra andra kombinationer, exempelvis innebärande att produktiviteten stiger snabbare i de mindre utvecklade länderna.

6. Växelkursproblem

För att erhålla en samlad överblick över Västeuropas ekonomi har det varit nödvändigt att räkna om de enskilda ländernas produktion, uttryckt i nationell valuta, i en gemensam räkneenhet. Alla produktionsvärden i utgångsåret 1955 har sålunda omräknats i dollar. De enskilda europeiska valutorna var emellertid i växlande grad under- eller övervärderade i förhållande till varandra och i förhållande till dollarns värde i USA. Vid omräkningen har därmed ett försök gjorts att justera deras värde i syfte att uppnå köpkraftsparitet.

Enligt undersökningar, som utförts vid OEEC¹, var prisnivån år 1955 i Europa, omräknad i dollar efter växelkurs, väsentligt lägre än i Förenta Staterna. Skillnaderna i inre prisnivå växlade emellertid mellan de åtta europeiska länder, som ingick i undersökningen. Undervärderingen av de europeiska valutorna enligt gällande växelkurs visade sig dock, som man kunde vänta sig, bli större, om man utgick från europeisk varuförbrukning (europeiska kvantitetsvikter) än från amerikansk. På motsvarande sätt blev vid en omräkning av europeisk och amerikansk produktion efter genomsnittliga europeiska prisvikter den europeiska produktionen relativt sett omkring 20 procent lägre än om man utgick från amerikanska prisvikter. Skillnaden mellan dessa båda beräkningar blev proportionsvis ungefär lika stor för de enskilda europeiska länderna; för Italien steg den dock till närmare 30 procent. För den inbördes jämförelsen mellan olika europeiska länder var sålunda valet av prisvikter, med nämnt undantag, av underordnad betydelse.

I denna studie har produktionen år 1955 i de enskilda euro-

¹ *Milton Gilbert and ass.: Comparative National Products and Price Levels, OEEC, Paris 1957.*

peiska länderna omräknats i dollar enligt amerikanska priser i enlighet med OEEC:s undersökning. Priserna avser därvid faktorpriser. Den så omräknade europeiska produktionen har jämförts med de faktiska amerikanska produktionsvärdena. Ett genomsnitt av en beräkning efter amerikanska och europeiska priser skulle, enligt ovan, relativt sett för Europas del ge ett cirka 10 procent lägre resultat.

Beträffande de sex mindre länder, som ej ingår i OEEC:s undersökningar, har en relativt godtycklig extrapolation fått företas. Irlands och Sveriges valutor har antagits vara undervärderade i samma grad som Storbritanniens; Österrikes i samma grad som Västtysklands; Portugals och Greklands i samma grad som Italiens; Schweiz' valuta något mindre undervärderad än Sveriges.

Man kan jämföra en sådan volymläsningsberäkning i amerikanska priser med de relativa produktionsvärdena enligt växelkurs. Kvoten mellan dessa beräkningar ger prisindextal, som anger relationen mellan amerikanska priser och nationella europeiska priser omräknade i dollar enligt växelkurs. Dessa indextal har sammanställts i tabell B; antagandena för de sex länder, för vilka OEEC ej utfört beräkningar har angetts inom parentes.

*Tabell B. Index för amerikanska faktorpriser; nationella europeiska priser omräknade i dollar enligt växelkurs = 100
(Nationella europeiska kvantitetsvikter)*

Land	Index	Land	Index
Frankrike	119	Danmark	151
Västtyskland	166	Norge	149
Italien	184	Sverige	(152)
Belgien-Luxemburg	132	Schweiz	(145)
Nederländerna	171	Österrike	(166)
Storbritannien	152	Portugal	(184)
Irland	(152)	Grekland	(184)

II. Befolkning och arbetskraft

1. Befolkningsutveckling

Europas befolkningstillväxt under perioden 1955–75 kommer av allt att döma att försiggå i relativt jämn takt. Något behov har därför inte ansetts föreligga att beskriva befolkningens utveckling under kortare delperioder. De fel man härvid begår torde vara av underordnad betydelse. Tillgängliga befolkningsprognoser sträcker sig i allmänhet endast fram till 1970; utvecklingen 1970–75 har beräknats genom en enkel extrapolation.¹ Nu är tillväxten av befolkningsunderlaget relativt begränsad i förhållande till den produktionsökning man kan vänta sig. Fel av begränsad storlek i befolkningsprognoserna torde därför i jämförelse med andra felkällor inte i högre grad påverka framskrivningens resultat.

Den totala folkmängdens förändringar under den här aktuella perioden samt förändringarna i den del av befolkningen, som befinner sig i de ekonomiskt aktiva åldrarna, 15–64 år, har angivits i tabell C (jämför tabell 1 och 6 i tabellbilagan).

Beträffande befolkningens tillväxttakt i de enskilda länderna föreligger stora skillnader. Detta framgår av nedanstående spridningstabell (tabell D).

¹ För Storbritannien och Sverige har dock använts nationella prognoser som sträcker sig fram till år 1975. Det befolkningsstatistiska materialet har i övrigt hämtats ur OEEC: Demographic Trends in Western Europe 1951–1971.

Tabell C. Den totala folkmängdens förändringar 1955-75

	1955		1975		1975	
	miljoner Totalt	miljoner 15-64 år	miljoner Totalt	miljoner 15-64 år	Index: 1955 = 100 Totalt	Index: 1955 = 100 15-64 år
»De 15»	259,4	171,0	280,9	183,4	108	107
»De 6»	161,1	106,8	175,6	114,9	109	108
USA	165,3	103,2				

Tabell D. Spridningen av befolkningens tillväxttakt i olika länder

Index för år 1975; 1955 = 100	Land	
	Total befolkning	Befolkning i åldern 15-64 år
-100	Irland (99), Österrike (99)	Österrike (96), Belgien-Luxemburg (99), Irland (100)
101-105	Belgien-Luxemburg (104), Storbritannien (104)	Västtyskland (103), Storbritannien (104)
106-110	Frankrike (107), Sverige (107), Schweiz (107), »De 15» (108), Västtyskland (109), Italien (110)	Sverige (106), »De 15» (107), Frankrike (108), Italien (110), Schweiz (110)
111-115		Norge (114), Portugal (114), Danmark (115)
116-120	Danmark (116), Norge (116), Portugal (116), Nederländerna (119)	
121-	Grekland (122)	Grekland (121), Nederländerna (124)

Vid en jämförelse mellan de olika länderna finner man vidare att den andel av befolkningen som befinner sig i åldern 15-64 år växlar relativt obetydligt från land till land. I samtliga länder uppgår den till 63-67 procent av totalbefolkningen.

2. Migration

Hänsyn till in- och utvandringen har som framgår av tabell E tagits i 6 av »de 15». Dessa antaganden har lagts till grund för de befolkningsprognoser, som framlagts av OEEC. Beträffande Storbritannien ingår antagandet i den nationella prognosen.

Tabell E. In- och utvandring i sex av »de 15»

Västtyskland	nettoinvandring	100 000 per år
Italien	nettoutvandring	75 000 » »
Nederländerna	»	20 000 » »
Storbritannien	»	32 000 » »
Irland	»	(4 000) » »
Portugal	»	35 000 » »
»De 15»	nettoutvandring	66 000 per år
»De 6»	nettoinvandring	5 000 » »

3. Graden av yrkesverksamhet

En rad statistiska svårigheter uppstår när man söker beräkna och inbördes jämföra antalet yrkesverksamma i olika länder. Dessa svårigheter är särskilt stora för kvinnorna, speciellt inom jordbruket. För att kringgå denna svårighet har i första hand beräknats antalet yrkesverksamma män i förhållande till samtliga män i åldern 15-64 år (tabell F).

Tabell F. Ekonomiskt aktiva män i procent av män i åldern 15-64 år

Procent	Land
- 90	USA
90- 95	Grekland, Belgien-Luxemburg, Nederländerna, Västtyskland, Storbritannien
95-100	Frankrike, Österrike, Sverige, Norge, Italien, Danmark, Schweiz, Portugal, »De 15», »De 6»
100-	Irland

Att döma av denna tabell, skulle man icke ha anledning räkna med någon större förändring av graden av yrkesverksamhet under en ekonomisk tillväxtprocess; jämförelsen med USA skulle dock möjligen kunna ge anledning räkna med en mindre sänkning med stigande standard. Därför talar också vissa allmänna överväganden.

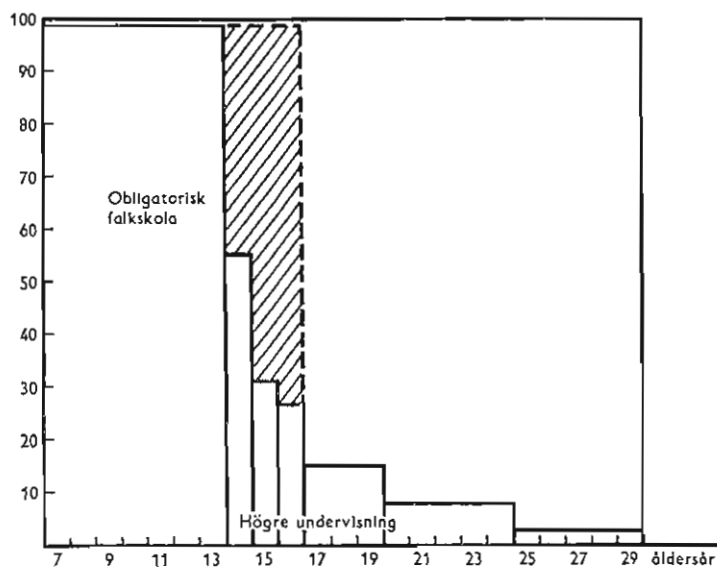
Det förefaller rimligt att anta, att beträffande »mittpartiet» av åldersgruppen 15-64 år inga större förskjutningar bör äga rum i ekonomisk aktivitet; eventuella förändringar av någon betydelse bör försiggå i de högsta och de lägsta åldersklasserna. Ett fortsatt ekonomiskt framåtskridande och en höjd levnadsstandard bör ju medföra, att förutsättningar uppstår för en sänkt »retirement age». Man kan dock omvänt hävda, att med ett sådant framåtskridande följer ett förbättrat fysiskt hälsotillstånd, vilket tenderar att öka de aktivas relativa antal i de högsta åldersklasserna. Dessa motsatta tendenser gör det svårt att bedöma nettoeffekten av de förändringar, som sker i »toppen» av åldersgruppen 15-64 år. Att märka är emellertid, att storleken av en åldersklass i »toppen» av åldersfördelningen relativt sett är betydligt mindre än storleken av de lägsta aktiva åldersklasserna. Vi har av dessa skäl icke tagit hänsyn till någon förändring av graden av yrkesverksamhet i de högsta åldersklasserna.

I de 15 länderna föreligger mycket stora skillnader i undervisningsväsendets utbyggnad, men alla har de gemensamt att skoltiden successivt kan väntas bli förlängd. Man får räkna med att inte bara den obligatoriska skoltiden i framtiden kommer att bli längre, utan att även en allt större del av 15-20-åringarna får möjlighet att tillägna sig högre undervisning, och att deras inträde i förvärvslivet därmed kommer att skjutas upp till en högre ålder.

Storleksordningen av den effekt, som en förlängning av skol-

Diagram 1. Fördelningen mellan studerande och förvärvsarbetande ungdom i Sverige 1955

Procent av folkmängden inom varje åldersklass

tiden kan medföra, kan illustreras med utgångspunkt från svenska förhållanden. Av diagram 1 framgår hur stor del av Sveriges ungdomar i varje åldersklass, som bedrev studier 1955.

Om man nu antar att den 9-åriga enhetsskolan hade hunnit genomföras fullständigt 1955, hade även de ungdomar, som betecknas med det streckade området i diagrammet, befunnit sig kvar i skolan. De utgör 175000, varav ungefär hälften av vardera könet. De ekonomiskt aktiva i procent av männen i åldersgruppen 15-64 år utgjorde 1955 97,1 procent; med skolreformen genomförd skulle denna siffra sjunka med 3,7 enheter. Denna siffra bör måhända reduceras något med hänsyn därtill, att vissa ungdomar i åldern 14-16 år inte har ekonomisk verksamhet som

enda alternativ till förlängd skolplikt. Å andra sidan bör en utvidgning av den obligatoriska grundundervisningen åtföljas av en utbyggnad även av det högre undervisningssystemet. Även om förändringarna i varje årsklass absolut taget blir mindre ju högre upp i åldersskalan vi kommer, ger förändringarna i dessa åldrar relativt sett en större effekt, eftersom den alternativa sysselsättningen för en 20-åring, som bedriver studier, praktiskt taget 100-procentigt är att ägna sig åt ekonomisk verksamhet i någon form.

Att försöka genomföra en undersökning beträffande verkningarna av undervisningsväsendets utbyggnad i varje enskilt land i Europa skulle föra alltför långt och troligen ge alltför litet. Så mycket torde emellertid vara klart, att en förlängning av utbildningstiden kommer att äga rum som i viss mån minskar graden av yrkesverksamhet bland befolkningen. Hänsyn till denna faktor har i vår kalkyl tagits genom antagandet, att antalet yrkesverksamma i procent av männen i åldern 15-64 år sjunker med 0,5 procentenheter per femårsperiod, så att det år 1975 är 2 procentenheter mindre än år 1955. Det framgår härav, att denna faktor bedömts vara av relativt underordnad kvantitativ betydelse för produktionsutvecklingen. Kvalitativt bör den bli av långt större betydelse genom sin inverkan på arbetskraftens produktivitet.

Vad gäller kvinnorna har vi i stället valt att knyta våra antaganden till förhållandet mellan män och kvinnor i olika näringsgrenar, på sätt som visas i det följande.

III. Sysselsättning och produktion

1. Jordbruket

Det europeiska jordbruket är splittrat på en rad relativt isolerade nationella marknader. Endast länder med ett större exportöverskott, sådana som Danmark, har en hemmamarknad som står i relativt fri kontakt med övriga marknader. De olika länderna utbyter emellertid vissa kvantiteter som motsvarar överskott och underskott på de nationella marknaderna. Exporten går därjämte till viss del till länder utanför Västeuropa. Räknat i produkter från det europeiska jordbruket är dock denna export av underordnad betydelse. Däremot var importen av jordbruksprodukter från andra delar av världen relativt betydande. OEEC-områdets förbrukning av jordbruksprodukter täcktes sålunda år 1955 till omkring en femtedel genom nettoimport från andra delar av världen.

Det är ett välbekant förhållande att livsmedelskonsumtionens inkomstelasticitet växlar med inkomstnivån. Olika undersökningar har visat, att även i ett land med relativt hög inkomstnivå, sådant som Sverige, elasticiteten i efterfrågan på konsumtionsfärdiga livsmedel kan ligga relativt högt, om den härledes ur tidsserier, där tendensen mot längre driven industriell förädling och förlängning av distributionsvägarna kommer med i bilden. Det som i detta sammanhang är av intresse är emellertid konsumtionen mätt i volymen av jordbruksprodukter som lämnar jordbruket, antingen för direkt konsumtion eller för vidare förädling inom andra sektorer. Om man begränsar betraktelsen till denna

produktionsvolym finner man, att inkomstelasticiteten avtar relativt snabbt med stigande inkomstnivå. Enligt undersökningar som företagits av Juréen, och som bygger på en jämförelse av konsumtionen i olika länder, skulle inkomstelasticiteten sjunka från ett värde omkring 0,5 i de mindre utvecklade länderna ned mot 0,1 i ett land med Förenta Staternas inkomstnivå.¹ Detta innebär, att vid en parallell stegring av inkomstnivån i olika europeiska länder efterfrågan på jordbruksprodukter kommer att stiga betydligt snabbare i de mindre utvecklade länderna än i de länder, där inkomstnivån redan i utgångsläget ligger högt. Vid den nationella jordbrukspolitik, som nu tillämpas, kommer detta förhållande givetvis att påverka den relativa utvecklingen av produktion och sysselsättning inom jordbruket i olika delar av Europa. De minst utvecklade länderna utmärks även av att befolkningstillväxten är relativt snabb och att stadsnäringarna relativt sett är mindre utvecklade. Av dessa skäl finns det anledning räkna med att i sådana länder vid en given produktivitet-utveckling inom jordbruket den med jordbruk sysselsatta befolkningen icke kommer att krympa på samma sätt som i de högre utvecklade länderna.

Dessa förhållanden har vi i prognosen tagit hänsyn till på följande sätt, som givetvis innebär en starkt förenklande schematisering av utvecklingen inom olika delarna av europeiskt jordbruk.

Utvecklingen av den samlade förbrukningen av jordbrukets

¹ *Lars Juréen: Long-term trends in Food Consumption: a Multi-Country Study, Econometrica 1956.* I dessa beräkningar ligger troligen implicerad verkningarna av den relativa fördyring av serviceverksamheten eller omvänt förbilligande av jordbrukets slutprodukter, som blir en följd av en stegring av nationalprodukten per capita och av arbetslönerna. Det är emellertid svårt att säga i vilken riktning denna faktor slår, eftersom jordbruksprodukterna når konsumenten i en form, vari ingår transport- och distributionskostnader.

slutprodukter i Västeuropa har beräknats med utgångspunkt från den nationalprodukt per capita, som erhålls i våra tre prognosalternativ. Antagandet om inkomstelasticiteten har valts med utgångspunkt från den inkomst per capita, vilken för området som helhet uppnås i mitten av prognosperioden. Med ledning av Juréens undersökning har detta elasticitetstal anslagits till cirka 0,3.

Beträffande handeln med andra delar av världen har valts det antagandet, att OEEC-områdets nettoimport förblir oförändrad. Detta antagande har motiverats därav, att med den utveckling av produktivitet och förbrukning, som här antagits, överskottstendenser kommer att uppstå, om de inte neutraliseras av en nedgång i jordbruksbefolkningen.

I matematisk form kan dessa antaganden rörande förbrukning och produktion av jordbruksprodukter sammanfattas på följande sätt:

b = årlig relativ tillväxt av totalbefolkningen

v = årlig relativ tillväxt av nationalprodukten per capita

Σ = inkomstelasticitet för efterfrågan på jordbrukets slutprodukter

O_t = jordbruksproduktion år t

Y_t = nettoimport av jordbruksprodukter år t

$D_t = O_t + Y_t$ = förbrukning av jordbruksprodukter år t .

Förbrukningen av jordbruksprodukter år 20 (dvs. år 1975) blir då

$$D_{20} = D_0 (1 + b)^{20} \cdot (1 + \Sigma \cdot v)^{20}$$

eller approximativt

$$D_{20} = D_0 (1 + b + \Sigma \cdot v)^{20}$$

Antar vi att nettoimporten förblir oförändrad, blir

$$O_{20} = D_{20} (1 + b + \Sigma \cdot v)^{20} - Y_0$$

Dessa antaganden om förbrukning och utrikeshandel ligger till grund för de tillväxttal för jordbruksproduktionen i hela Västeuropa, som återgetts i tabell G. Man skulle med utgångspunkt från den stegring av totalproduktionen, som vår prognosmodell lett fram till endast kunna räkna med utrymme för en tillväxt av produktionen av slutprodukter från jordbruket med 1 à 1,5 procent per år. I anslutning till tidigare erfarenheter har vi räknat med en relativt snabb tillväxt av produktionen per arbetare; denna utveckling har, som tidigare berörts, inringats i tre alternativ, som — liksom för övriga sektorer — ansluter sig till den allmänna framstegstakten. Då denna produktivitetstegring, räknad i slutprodukter, anslagits till 2 à 3 procent, skulle för Västeuropa som helhet sysselsättningen i jordbruket minska med 0,7 à 1,0 procent per år.

Det är emellertid, som ovan framhållits, knappast rimligt att utgå ifrån, att denna nedgång av sysselsättningen skulle ske parallellt i samtliga länder. I de mindre utvecklade länderna — Portugal, Grekland och Italien — växer befolkningen så snabbt, att det inte är sannolikt, att de till sin omfattning relativt begränsade stadsnäringarna skulle hinna absorbera mer än befolkningstillväxten. I dessa länder växer också efterfrågan på jordbruksprodukter relativt snabbt. Vi har därför för denna grupp (A) räknat med att jordbruksbefolkningen förblir oförändrad, vilket enligt våra generella produktivetsantaganden medför, att deras produktion av slutprodukter från jordbruket stiger med 2 à 3 procent per år. Detta resultat ansluter sig till senare års tendenser i dessa länder. Till denna grupp (A) har även hänförs Holland med dess relativt snabba befolkningstillväxt, nyodlingspolitik och inriktning på frukt-, grönsaks- och blomsterproduktion.

Tabell G. Tillväxttal för jordbruket enligt prognosens alternativ

	Årlig ökning i procent		
	Alternativ:		
	C	B	A
Befolkning, »De 15»	0,4	0,4	0,4
Nationalprodukt per capita, »De 15»	1,7	2,2	2,7
Jordbruksproduktion per sysselsatt inom jordbruket, samtliga länder			
bruttokalkyl	2,0	2,5	3,0
nettokalkyl	1,5	2,0	2,5
Sysselsättning i jordbruket			
Grupp A	0	0	0
» B	-1,7	-2,1	-2,6
»De 15» totalt	-0,7	-0,8	-1,0
Jordbruksproduktion			
bruttokalkyl:			
Grupp A	2,0	2,5	3,0
» B	0,3	0,4	0,5
»De 15» totalt	1,0	1,25	1,5
nettokalkyl:			
Grupp A	1,5	2,0	2,5
» B	0,0	0,0	0,0
»De 15» totalt	0,5	0,8	1,0

Grupp A: Portugal, Grekland, Italien, Irland, Nederländerna.

Grupp B: Övriga bland »de 15».

Bördan av en reduktion av jordbruksbefolkningen faller därmed på övriga länder (grupp B) med deras relativt långsamma befolkningstillväxt, relativt omfattande stadsnäringar och i stort sett relativt långsamma tillväxt av konsumtionen av jordbruks-

produkter. För att uppnå balans på Västeuropas jordbruksmarknad skulle erfordras, att deras produktion av slutprodukter stiger med högst 0,5 procent per år. Enligt våra produktivitetsantaganden svarar däremot en minskning av sysselsättningen i jordbruket med 1,5 à 2, 5 procent per år. Till jämförelse kan nämnas att jordbruksbefolkningen i B-gruppen under perioden 1920-50 minskades med omkring 0,5 procent per år. Nedgången efter kriget har emellertid varit betydligt snabbare och överensstämmer relativt nära med vår kalkyl.

Nu måste man emellertid, som tidigare berörts, utgå från, att jordbrukets förädlingsvärde sjunker i förhållande till dess produktion av slutprodukter, dels på grund av ökad användning av industriella råvaror, dels på grund av en fortskridande desintegration från jordbruksföretagen av produkternas förädling samt av transport och distribution. Vi har därför räknat med att produktiviteten netto (förädlingsvärdet per sysselsatt i konstanta priser) stiger 0,5 procent mindre per år än bruttoproduktiviteten. Antagandet är relativt godtyckligt. Detta medför, att jordbruksbefolkningens bidrag till nationalprodukten endast växer med 0,5 à 1,0 procent per år för Västeuropa som helhet och helt upphör i B-gruppen.

De tillväxttal för Västeuropas jordbruksproduktion, som tabell G anger, syns vara av samma storleksordning som under mellankrigsperioden. För de mera utvecklade länderna (grupp B) ligger de avsevärt lägre. För att en sådan utveckling skall komma till stånd, krävs utan tvivel en snabbare minskning av jordbruksarealen och övergång till extensivare drift än tidigare. Resultatet av kalkylen beror emellertid delvis på, att OEEC-områdets importöverskott har antagits förbli oförändrat. Alternativt skulle man kunna räkna med en jordbrukspolitik, som minskar om-

rådets importöverskott och ger utrymme för en något snabbare produktionsökning. Men importöverskottets relativa storlek är så begränsad, att detta inte radikalt kan ändra bilden.

2. Stadsnäringarna

a. Total sysselsättning

Den föregående framställningen visar, hur den framtida sysselsättningen inom jordbruket bestämts. Förutsatt att full sysselsättning råder, kommer återstoden av arbetskraften att fördelas på övriga näringsgrenar, de s.k. stadsnäringarna.

Vid behandlingen av jordbruket har vi inte närmare ingått på, hur sysselsättningen där kommer att fördela sig på män och kvinnor. Tillgänglig statistik gör det icke möjligt att bedöma i vilken utsträckning kvinnorna inom jordbruksbefolkningen deltar i jordbruksarbetet. På grund av symbiosen mellan jordbrukarhushåll och jordbruk är detta över huvud taget mycket svårt att registrera. Vi har valt det relativt enkla antagandet, att någon förskjutning mellan manlig och kvinnlig arbetsinsats inom jordbruket inte äger rum. Detta kan antas motsvaras därav, att vid en minskning av sysselsättningen inom jordbruket män och kvinnor i huvudsak följs åt vid en »utflyttning» till stadsnäringarna.

Under angiven förutsättning uppstår den fördelning av de yrkesverksamma männen på jordbruket och stadsnäringarna som framgår av tabell H.

Vid en nedgång av antalet män inom jordbruket med 13 à 19 procent fram till år 1975, skulle sålunda antalet män inom stadsnäringarna stiga med 14 à 16 procent, medan samtidigt hela den manliga arbetsstyrkan stiger med 7 procent.

Tabell H. Antalet yrkesverksamma män inom »de 15» 1955-75

	1955	1975					
	miljo- ner	miljoner			Index: 1955 = 100		
		Alternativ:			Alternativ:		
		C	B	A	C	B	A
Jordbruk	19,0	16,4	15,9	15,3	87	84	81
Stadsnäringar	60,1	68,5	69,0	69,6	114	115	116
Totalt	79,1	84,9	84,9	84,9	107	107	107

Anledningen till att de olika antagandena om minskningen av jordbrukets arbetskraft ger upphov till relativt små variationer i ökningen av antalet aktiva män inom stadsnäringarna är helt enkelt att jordbruket sysselsätter en mindre del av den totala manliga arbetsstyrkan. (Se vidare tabell 2a och b samt 3a i tabellbilagan.)

Hur kommer då sysselsättningen av kvinnor inom stadsnäringarna att förändras? På grund av familjeförhållanden räknar vi, som nyss berörts, med att kvinnorna lokalt sett i huvudsak följer männen, när en omställning sker av männens sysselsättning från jordbruk till stadsnäringar. Omfattningen av kvinnornas yrkesverksamhet inom stadsnäringarna kan, i motsats till inom jordbruket, fastställas statistiskt med ungefär samma grad av tillförlitlighet som för männen. I jämförelse med männen är frekvensen av yrkesverksamhet bland kvinnorna inom stadsnäringarnas befolkning relativt låg, och man får betrakta variationer i denna frekvens som en väsentlig potentiell variabel i utvecklingen. Sådana variationer kan utgå antingen från utbuds- eller från efterfrågesidan. Å ena sidan kan kvinnornas benägen-

het att övergå från hem- till yrkesarbete förändras. Å andra sidan kan efterfrågan på kvinnlig arbetskraft förändras. Det senare slaget av förändringar sammanhänger i första hand med den allmänna expansionen av sysselsättningen inom stadsnäringarna, sådan den avspeglas i antalet sysselsatta män. Men vidare kan förskjutningar äga rum mellan användning av kvinnlig och manlig arbetskraft, antingen inom en viss näringsgren eller som en följd av en förskjutning mellan olika stadsnäringar, som i lägre eller högre grad använder kvinnlig arbetskraft. Utbuds- och efterfrågesidan betingar givetvis ömsesidigt varandra. Vi har här valt att se frågan närmast ur efterfrågesynpunkt. Vi har sålunda knutit våra antaganden till proportionen kvinnor-män inom stadsnäringarna. Det hade därvid varit önskvärt att ta hänsyn till stadsnäringarnas fördelning på olika områden mera i detalj, och sålunda exempelvis särskilja olika industrigrenar. I detta sammanhang har vi emellertid liksom i övrigt inskränkt oss till en 3-sektors-analys, där stadsnäringarna fördelats på industri och servicenäringar.

Som framgår av tabell I föreligger inom hela Västeuropa en stor skillnad beträffande andelen kvinnor inom industri- respektive service-sektorn. Antalet yrkesverksamma kvinnor i procent av männen är sålunda ungefär dubbelt så stort inom servicenäringarna som inom industrin.

Tendensen är nästan genomgående densamma inom varje enskilt land; endast Grekland bildar i detta avseende ett undantag — antagligen ett orientaliskt inflytande. Men samtidigt finner man mycket stora skillnader mellan olika länder beträffande kvinnornas andel av sysselsättningen såväl inom industri- som inom service-sektorn. Dessa skillnader kan delvis sammanhänga med fördelningen av industri och service på olika grenar. Men de

Tabell I. Yrkesverksamma kvinnor i procent av yrkesverksamma män

Industri-sektorn

Procent	Land
19-23	Nederländerna, Norge, Sverige
23-27	Belgien-Luxemburg, Irland, USA
27-31	Västtyskland, Italien, Danmark, Schweiz, Österrike, Portugal, Grekland
31-35	Storbritannien
35-39	Frankrike
29,5	»De 15»

Service-sektorn

Procent	Land
20-30	Grekland
30-40	—
40-50	Italien, Nederländerna
50-60	Belgien-Luxemburg, Portugal
60-70	Frankrike, Västtyskland, Storbritannien, USA
70-80	Norge, Österrike, Irland
80-90	Sverige
90-100	Danmark, Schweiz
61,7	»De 15»

torde också förklaras av nationella sedvänjor och sociala förhållanden. Någon tendens till ökning av kvinnornas andel i sysselsättningen med stigande levnadsstandard kan inte iakttas; Förenta Staterna intar bland annat inom båda sektorerna ett medelläge. Detta kan möjligen tolkas så, att den emancipation för kvinnornas del, som åtföljer en ekonomisk utveckling, motvägs av det minskade ekonomiska tvånget till arbete utom hem-

met. En tillbakablick på utvecklingen inom de enskilda länderna under de senaste årtiondena ger inte heller anledning räkna med en växande andel kvinnor inom de båda sektorernas arbetsstyrka.

Vi har därför räknat med att proportionen kvinnor — män inom industri- och service-sektorn var för sig kommer att förbli oförändrad i varje enskilt land. Eftersom andelen kvinnor i service-sektorn i genomsnitt är dubbelt så hög som inom industri-sektorn, kommer emellertid den förskjutning mot sysselsättning inom service-sektorn, som man kan vänta sig, att medföra en större ökning av stadsnäringarnas arbetsstyrka än som svarar mot tillväxten av antalet i stadsnäringarna sysselsatta män. Det kan emellertid visas, att inom de gränser, som är aktuella för förskjutningen mot service-sektorn, den relativa ökning av arbetsstyrkan som uppstår genom ökningen av inslaget av kvinnor, endast rör sig om några få procent.

b. *Service-sektorns andel av sysselsättningen*

De antaganden angående service-sektorns utveckling, som lagts till grund för prognosen, kan sammanfattas på följande sätt:

Efterfrågan på service-sektorns tjänster antas bestämd av

- a) tillväxten av nationalprodukten per capita
- b) den relativa stegringen av priset på service. Prisstegringen antages bestämd av
- c) stegringen av lönenivån (service-verksamheten antas vara relativt arbetskrävande)
- d) den relativa ökningen av produktionen per sysselsatt (produktiviteten inom service-sektorn i förhållande till varuproduktionen).

De prisbestämmande faktorerna c) och d) antas vidare vara bestämda av nationalprodukten per capita. Detta betyder, att

efterfrågan på servicesektorns tjänster kan betraktas som en funktion av nationalprodukten per capita. Sysselsättningen inom service-sektorn bestäms sedan av kvoten mellan efterfrågan på service och produktiviteten, och har sålunda ävenledes betraktats som en funktion av nationalprodukten per capita.

Den möjlighet, som stått oss till buds för att bestämma detta samband empiriskt har varit att i utgångsläget (1955) jämföra service-sektorns andel av den samlade sysselsättningen i olika länder med nationalprodukten per capita. I diagram 2 har en sådan jämförelse gjorts mellan de 15 västeuropeiska länderna och USA. Spridningen av de olika iakttagelserna har inte gett oss anledning räkna med annat än att sambandet mellan sysselsättning i service och nationalprodukt per capita inom det aktuella intervallet approximativt kan betraktas som lineärt. Detta samband har härletts så, att i diagrammet lagts in en linje, som förbinder medeltalet för de 15 europeiska länderna med USA. Denna linje motsvaras av ekvationen

$$100 \cdot \sigma = 0,041 \cdot \text{BNP}/c + 18,$$

där $\sigma = \frac{\text{sysselsättning i service-sektorn}}{\text{sysselsättning i varuproduktionen}}^1$

och $\text{BNP}/c = \text{bruttonationalprodukten per capita}$.

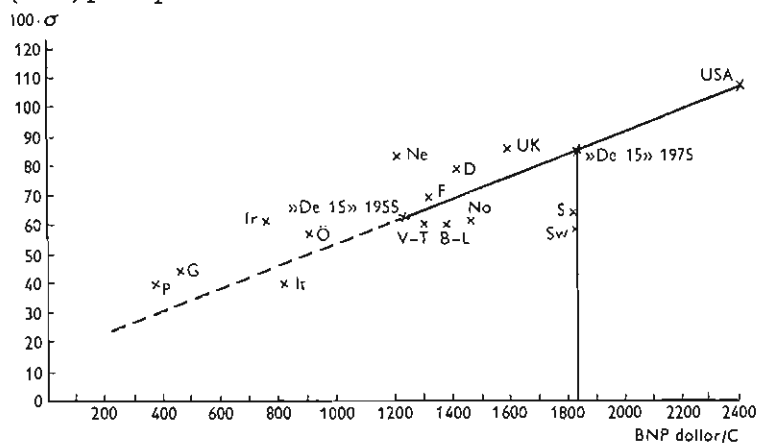
Värdet på $100 \cdot \sigma$ var år 1955 för »de 15» 62 och för USA 107.

Till grund för prognosen har nu lagts det antagandet att σ -värdena för de enskilda europeiska länderna år 1975 uppnås genom en parallellförskjutning längs den angivna Europa-USA-linjen. De länder som i utgångsläget har ett relativt högt σ -värde kommer sålunda även år 1975 att ligga relativt högt i förhållande till den angivna trendlinjen.

Det är uppenbart att dessa antaganden är relativt godtyckliga.

¹ Inom jordbruket medräknas därvid endast männen.

Diagram 2. Arbetskraftens fördelning och bruttonationalprodukten (BNP) per capita

Ann.: 1. $\sigma = \frac{L_s}{L_j + L_i}$; L_s = arbetskraft i servicesektorn; L_j = arbetskraft i jordbruket (endast män); L_i = arbetskraft i industrin.
 2. Bruttonationalprodukten i marknadspris.

Man kan finna anledningar till en långsammare eller snabbare utveckling för enskilda länder. Den största godtyckligheten ligger emellertid däri, att resultatet av en jämförelse vid en viss tidpunkt tillämpats på en utveckling i tiden. Detta innebär att sambanden antagits vara desamma i båda dessa dimensioner. Man bortser sålunda från de nya tekniska förhållanden m.m. som fram till år 1975 kan ändra förutsättningarna för den fristående serviceverksamhetens relativa omfattning. Eftersom USA tagits som riktpunkt, innebär förfarandet, att de skillnader i fråga om lönenivå och relativ produktivitet för service-sektorn, som rådde mellan USA år 1955 och Europa år 1955, skall uppstå mellan Europa år 1975 och Europa 1955, om Europa 1975 uppnår den nationalprodukt per capita, som USA hade år 1955. Vad gäller lönenivån torde detta inte vara ett orimligt antagande.

Vidare har vi övertygat oss om, att de antaganden, som i denna studie gjorts om utvecklingen av den relativa produktiviteten inom service-sektorn, icke strider mot tillgängliga uppgifter om den relativa produktiviteten hos USA:s service- respektive varusektorer, jämförda med Västeuropas.

De resultat som erhållits med denna metod redovisas i bilage-tabellerna 2a, 2b och 3a. I vårt medelalternativ (B) uppnår Storbritannien-Irland och DaNoSve år 1975 samma andel för sysselsättningen inom service-sektorn som USA hade uppnått år 1955, »de 6» länderna i den »gemensamma marknaden» stannar på en betydligt lägre siffra, medan Österrike-Schweiz uppnår ett mellanläge. Prognos-metoden innebär emellertid att spridningen mellan enskilda länder år 1975 blir stor liksom i utgångsläget.

3. Produktivitet och produktion

Vid en bedömning av produktivitetsstegringen framöver måste man ta hänsyn till sådana faktorer som teknisk utveckling, förändringar i utbildningsnivå och yrkesskicklighet, investeringar och marknadsförändringar. Förändringarna i dessa faktorer är emellertid i hög grad ovissa, liksom deras verkningar på produktivitet och produktion. Sammanhangen är invecklade och det finns därför egentligen endast en möjlig metod att komma fram till en mera välgrundad gissning, nämligen att undersöka utvecklingen hittills och fråga sig i vilka avseenden förutsättningarna i framtiden kommer att ändras i gynnsam eller ogynnsam riktning. Svårigheten är därvid den, att tidigare perioder i flera avseenden varit så väsentligt annorlunda, att det stöd de ger för framtidsbedömningen är relativt svagt.

Detta gäller naturligtvis i växande grad, ju längre tillbaka i tiden våra erfarenheter ligger. Förkrigstidens förutsättningar av-

viker framför allt i fråga om konjunkturförhållandena före den fulla sysselsättningens epok. Krigen har också rubbat trenderna. Som en bakgrund kan det kanske dock vara lönt att referera Europas erfarenheter under perioden 1913-39.¹

Jordbrukets utveckling var då extremt långsam. Produktionen växte endast med omkring 1 procent per år, och, eftersom jordbruksbefolkningen stod stilla, representerar detta också produktivitetökningen (här och i det följande i betydelsen produktionen per sysselsatt). Enstaka mera progressiva länder, Danmark och Sverige, uppnådde en produktivitetökning av 2 procent per år eller något mera; i Frankrike låg motsvarande siffror vid kanske 1,5 procent.

Den europeiska industrins utveckling under samma period var inte mycket snabbare, vilket framgår av följande årliga tillväxttal (i procent):

Industriproduktion	1,4-1,7	Produktion per sysselsatt	1,0
Sysselsättning	0,4-0,8	Produktion per arbetstimme	1,8

Sysselsättningen inom service-sektorn växte under förkrigstiden snabbare än inom industrin, medan produktiviteten troligen växte långsammare.

Slutsatsen beträffande totalproduktionens tillväxt i Europa under perioden 1913-39 blir, att den inte översteg 1,5 procent per år, och att tillväxten av produktionen per individ inom befolkningen i aktiv ålder inte mycket översteg 0,5 procent. Utvecklingen i de tre största länderna — England, Tyskland och Frankrike — var närmast svagare.

Det är givet att perioden 1913-39 ur många synpunkter var extremt ogynnsam och därför trendmässigt får betecknas som ett

¹ Siffrorna hämtade ur »Growth and Stagnation in the European Economy», Genève 1954. Uppgifterna i texten hänför sig till hela det dåvarande Europa utanför Sovjetunionen.

bottenläge, första världskriget, depressionsperioder med massarbetslöshet, en växande nationell protektionism, kartellisering av näringslivet, en konserverande reglering av jordbruket. Det fanns givetvis också perioder mellan krigen, då utvecklingen gick snabbare. Men dessa hade i så hög grad karaktären av återhämtning från krig eller depression, att det är svårt att bedöma dem trendmässigt. Det fanns också plusvarianter bland de enskilda länderna. Sverige och Finland gick här i särklass; Sverige med en årlig ökning av nationalprodukten med närmare 2,5 procent per år eller per person i aktiv ålder med närmare 1,5 procent; Finland med en ännu något snabbare tillväxttakt.

Under efterkrigsåren har utvecklingen i Europa utanför Sovjet-länderna i stort sett varit betydligt snabbare än före kriget. Nationalprodukten i OEEC-området som helhet växte under denna period med 4,7 procent per år, men eftersom tillväxten av sysselsättningen var relativt snabb, växte produktionen per sysselsatt endast med 3,3. Till en del kan denna relativt gynnsamma utveckling tillskrivas faktorer, som kan bli bestående, en i stort sett hög sysselsättning, en friare handel inom Europa och en högre investeringskvot än före kriget. Den höga sysselsättningen får därvid tillmätas en utslagsgivande betydelse. Konkurrensen om arbetskraft har påskyndat jordbrukets effektivisering genom utvandring av folk och mekanisering. Investeringarna har stadigt kunnat hållas på högkonjunktornivå. Och näringslivets inställning på fortgående expansion har möjliggjort en mera målmedveten planering av företagets utveckling. Samtidigt som detta kan förbli ett bestående inslag i Europas framtida ekonomi, måste man emellertid räkna med att själva övergången till den fulla sysselsättningens ekonomi har medfört en extra ordinär utveckling av engångsnatur. Under perioden

fram till år 1955 har även dröjt kvar ett inslag av återhämtning efter kriget, inte minst i de länder, där utvecklingen varit snabbast och då främst Västtyskland. Det är utan tvivel signifikativt att i Sverige, som stod utanför kriget, nationalproduktens tillväxt under denna period stannade vid cirka 3 procent per år eller per sysselsatt vid 2,7 procent per år; Sveriges investeringskvot låg samtidigt något högre än medeltalet för hela OEEC-området.

Inte minst med tanke på de europeiska integrationssträvandena är det av intresse att jämföra den europeiska utvecklingen med den amerikanska. Förenta Staternas ekonomiska utveckling har under de senaste årtiondena varit förhållandevis ojämn. De båda världskrigen åtföljdes av ett mycket snabbt produktionsuppsving, som emellertid motvägdes av en långsammare utveckling under fredsperioderna. På längre sikt har den amerikanska produktionsökningen icke legat högre än vid omkring 3 procent per år. Men befolkningsökningen har också varit relativt snabb, och produktionsökningen per sysselsatt har därför stannat vid omkring 1,5 procent per år. Per arbetstimme steg den enligt en uppskattning med 2,1 procent per år mellan 1909 och 1950.¹ Under senare år har tillväxten i genomsnitt möjligen varit något snabbare. Utvecklingen har dock varit väsentligt långsammare än inom OEEC-gruppen. I avrundade tal utfaller en jämförelse för perioden 1950–55 som följer:

	Årlig tillväxt i procent	
	OEEC	USA
Nationalprodukt	4,7	4,0
Sysselsättning	1,4	1,5
Nationalprodukt per sysselsatt	3,3	2,5

¹ Jämför *D. Mac Dougall: The World Dollar Problem*, London 1957 samt *John W. Kendrick: National Productivity and its Long Term Projection* ur *Studies in Income and Wealth*, Vol 16, Princeton 1954.

Inom den amerikanska industrin finner man, såsom framgår av följande siffror, motsvarande växlingar i tillväxttakten¹:

	Årlig tillväxt i procent	
	Per sysselsatt	Per arbetstimme
1907-37	1,8	2,9
1937-55	2,4	2,2
1907-55	2,0	2,6

Det amerikanska jordbruket utvecklades relativt långsamt under årtiondena från sekelskiftet fram till andra världskriget. Uppskattningarna av tillväxten av produktionen per sysselsatt växlar från 1 procent upp emot 2 procent per år. Liksom i Europa har därefter följt en period med mycket snabb produktivitetstillväxt, enligt en uppskattning ökades produktionen per sysselsatt med cirka 4 procent per år mellan 1946 och 1955.²

Hur ter sig då våra antaganden om produktivitetens utvecklingen i ljuset av dessa historiska erfarenheter?

Dessa antaganden och motsvarande resultat beträffande nationalprodukten per sysselsatt kan sammanfattas på följande sätt:

	Årlig tillväxt av nettoproduktionen per sysselsatt alternativ:		
	C	B	A
Industri	2	2,5	3
Jordbruk	1,5	2,0	2,5
Service-sektorn	1	1,5	2
Hela produktionen	1,5	2,1	2,6

Att märka är att den samlade produktivitetens ökning är ett resultat av dels utvecklingen inom varje sektor dels omflyttningen mellan sektorer.

¹ *M. Frankel*: British and American Manufacturing Productivity, University of Illinois, Bulletin, Vol 54, 1957.

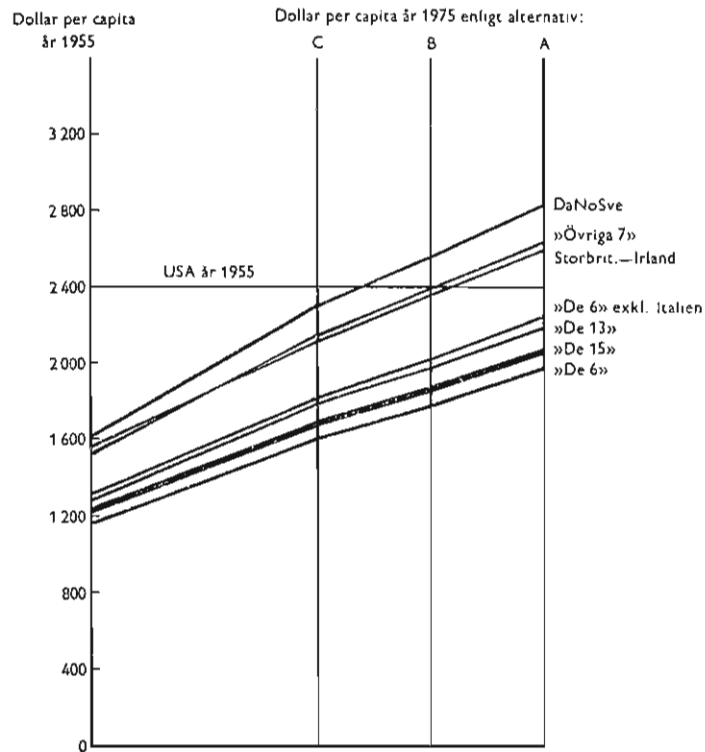
² *Mac Dougall*, a.a.

För att göra oss en föreställning om vad de angivna talen motsvarar i fråga om utvecklingen av produktionen per arbetstimme kan vi anta att arbetstiden 1955-75 minskas med 15 procent. Detta skulle exempelvis motsvara att, vid oförändrat antal arbetsdagar per år, arbetstiden per vecka förkortas från 47 till 40 timmar. Ett sådant antagande verkar inte orimligt med hänsyn till att enligt vår kalkyl Europa år 1975 närmar sig nuvarande amerikanska utvecklingsnivå. Våra antaganden innebär då, att nationalprodukten per arbetstimme ökas med 2,3 à 3,4 procent per år och industriproduktionen per arbetstimme med 2,8 à 3,8 procent per år.

Dessa antaganden om takten i produktivitetens tillväxt ligger tydligen högre än både europeiska och amerikanska erfarenheter från förkrigstiden. Redan vårt minimalalternativ (C) ligger i nivå med amerikansk och svensk långsiktig utveckling före kriget. Jämför vi med erfarenheter från senare år, blir bilden mera splittrad. Förenta Staternas allmänna utveckling under första hälften av 1950-talet ligger nära vårt högsta alternativ. Produktivitetens utvecklingen inom den amerikanska industrin under perioden 1937-55 ligger nära vårt medelalternativ, medan den amerikanska jordbrukets utveckling efter kriget varit snabbare än vårt högsta alternativ (A). OEEC-områdets allmänna utveckling under åren 1950-1955 ligger väsentligt högre än vårt högsta alternativ (A); den årliga stegringsstakten för totalproduktionen per sysselsatt i OEEC-området har under denna period varit närmare en procentenhet högre än i vårt A-alternativ. Svensk utveckling under samma period överensstämmer närmast med den amerikanska.

När det gäller att välja alternativ får man bland annat ta hänsyn till följande omständigheter:

Diagram 3. Bruttonationalprodukt (BNP) i dollar per capita 1955 och 1975

a) De europeiska länderna har genomgående en högre investeringskvot än före kriget. Troligen ligger den något högre än den amerikanska, särskilt vid en nettoberäkning. Räknar man med att den blir bestående borde detta i och för sig ge en snabbare produktionsökning.

b) Befolkningstillväxten är mer än dubbelt så snabb i Förenta Staterna. I Europa kan därför en större del av investeringarna ägnas åt en höjning av produktionen per man.

c) Europeisk kapitalutrustning är på många områden fortfarande omodern. Investeringarna bör därför betyda en relativt stark modernisering. Men betydelsen av detta förhållande har redan starkt avtagit sedan krigets slut och bör ytterligare avtaga. Frågan är om skillnaden i detta avseende längre är så stor mellan Europa och Förenta Staterna.

d) Den »gemensamma» marknaden mellan »de 6» skapar utrymme för utveckling av stordrift i amerikansk stil. Denna faktor kan komma att påskynda utvecklingen inom detta område. Det är ännu ovisst om Europa i övrigt får samma fördel.

e) Det europeiska jordbruket har alltså i stora delar en mycket irrationell organisation; produktivitetssökningen på detta område beror dock i hög grad på jordbrukspolitiken.

Förhållandet mellan investering och produktivitetssökning påverkas av alla dessa faktorer och dessutom av snabbheten i den tekniska utvecklingen, som på så lång sikt undandrar sig en bedömning. Med hänsyn därtill kan en beräkning av de kapitalkoefficienter, som svarar mot prognosens resultat endast ge en viss allmän vägledning för att bedöma, om resultaten är rimliga. Sådana beräkningar tenderar också mot en överansträngning av siffermaterialet, vad gäller den statistiska jämförbarheten av olika tal. En beräkning av den kapitalbildning, som under givna förhållanden i övrigt behövs för att uppnå en viss produktionsökning, borde för att möjliggöra en säkrare slutsats företas med särskiljande av mindre sektorer med strukturellt avvikande kapitalintensitet. För det värde det kan ha, har emellertid beräknats nedanstående kapitalkoefficienter, som anger förhållandet mellan kapitalutrustningens nettotillväxt och produktionsökningen för hela OEEC-området mellan åren 1955 och 1975.

Det har därvid antagits att bruttoinvesteringarna i OEEC-

området behåller samma andel av bruttonationalprodukten som i utgångsläget, dvs. att bruttoinvesteringskvoten (reparationer och underhåll icke inräknade) är närmare 20 procent. Ett intressant förhållande, som icke torde kunna förklaras av olika statistiska beräkningsmetoder, är nu att nettoinvesteringarna (dvs. bruttot med avdrag för reinvestering) bildar en mindre andel av bruttoinvesteringarna i Förenta Staterna än i Europa. Det är möjligt att utvecklingen i Europa går i samma riktning. Nettoinvesteringarnas andel av bruttot är i varje fall statistiskt oviss. Vi har därför valt att använda tre antaganden, nämligen att de 20 procentens bruttoinvestering motsvaras av 7, 10 respektive 13 procents nettoinvesteringskvot.

	Alternativ:		
	C	B	A
Årlig produktionsökning i procent	2,0	2,6	3,7
Kapitalkoefficient under förutsättning att nettoinvesteringskvoten är			
7 procent	3,5	2,7	2,2
10 »	5,0	3,8	3,2
13 »	6,5	5,0	4,2

Med hänsyn till alla de okända faktorer, som inverkar på kapitalkoefficientens storlek och svårigheten att jämföra med historiska erfarenheter kan inte mycket mera sägas, än att dessa tal icke tyder på att de prognosalternativ som byggts upp, är orimliga ur kapitalbildningssynpunkt.

Om man med utgångspunkt från den diskussion, som förts i det föregående, skulle våga ett omdöme om de tre alternativen skulle det bli följande.

Alternativ C representerar, trots att det ligger högre än europeisk och amerikansk långsiktstrend före kriget, ett absolut minimum, om man så vill, ett misslyckande för expansionspolitiken.

Alternativ B innebär också en försiktig bedömning av expansionsmöjligheterna.

Alternativ A är med hänsyn till de erfarenheter som gjorts efter kriget icke omöjligt att uppnå under förutsättning av en gynnsam konstellation av teknisk utveckling, ekonomisk politik och yttre konjunktur. Det kan komma att överträffas.

Allt detta gäller givetvis endast under något så när lugna allmänna politiska världsförhållanden.

Det bör understyrkas att vad som hittills sagts, gäller OEEC-området som helhet. Att bedöma de enskilda ländernas relativa läge i utvecklingen skulle i detta sammanhang föra för långt.

IV. Perspektiv på utvecklingsperspektivet

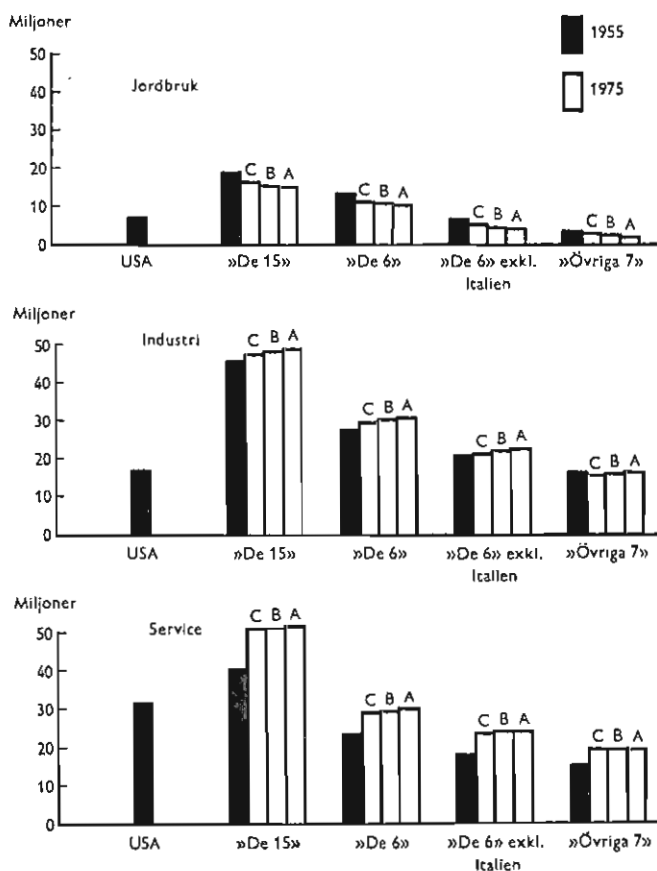
1. Europeisk utveckling i amerikanskt perspektiv

En framskrivning av produktionen blir som redan framhållits aldrig mer känd än de förutsättningar man stoppar in, och dessa får bedömas efter sina egna meriter. Motiven för valet av dessa förutsättningar har redovisats i det föregående. Här skall nu till slut endast belysas, hur utvecklingen kommer att gå, *om* förutsättningarna håller. Delresultaten återfinns i tabellbilagan samt har åskådliggjorts i diagram 4-7.

»De 15» OEEC-länderna hade år 1955 en befolkning av 260 miljoner. Bortser vi från de underutvecklade Grekland och Portugal reduceras siffran till 240 miljoner. Två tredjedelar av dessa eller 160 miljoner bodde i »de 6» länder, som bildar den »gemensamma marknaden». Resterande 80 miljoner eller en tredjedel bodde i »övriga 7» högre utvecklade länder, varav 55 miljoner i Storbritannien och Irland och drygt 25 miljoner i de fem småstaterna DaNoSve, Österrike och Schweiz. Befolkningsmässigt är sålunda tyngden hos den »gemensamma marknaden» överväldigande. Dess befolkning motsvarade i storlek Förenta Staternas.

Omräknat efter »köpkraftsparitet» mot dollarn, producerade »de 15» varor och tjänster till ett värde av 318 miljarder dollar; »de 13» ensamma 310 miljarder dollar, dvs. ungefär tre fjärdedelar av Förenta Staternas produktion. »Gemensamma marknaden» svarade härav för 60 procent; »övriga 7» för resterande 40

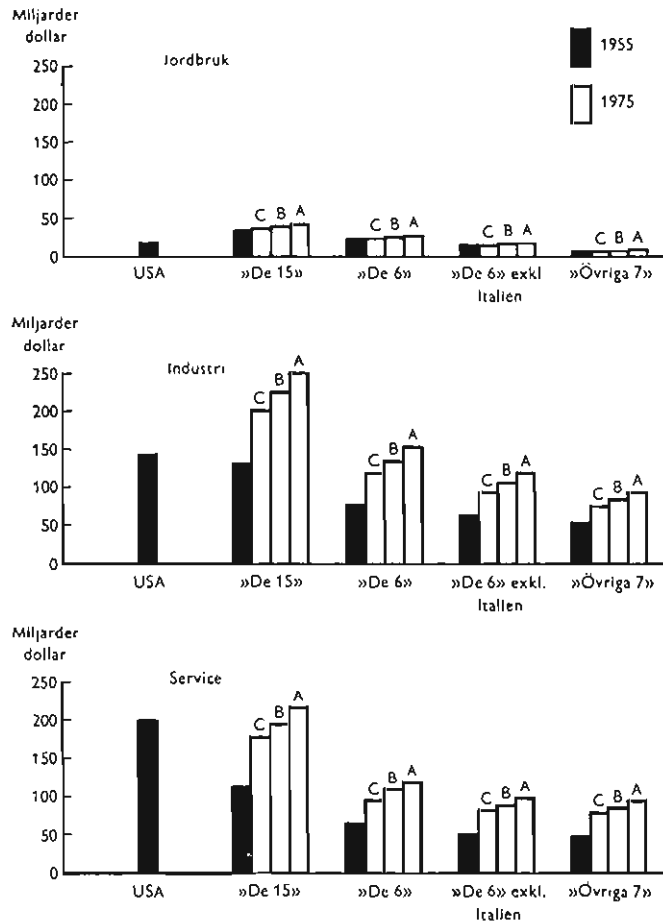
Diagram 4. Arbetskraft 1955-75

procent, varav England ensamt 26 procent och småländerna DaNoSve och Österrike-Schweiz för 13 procent.

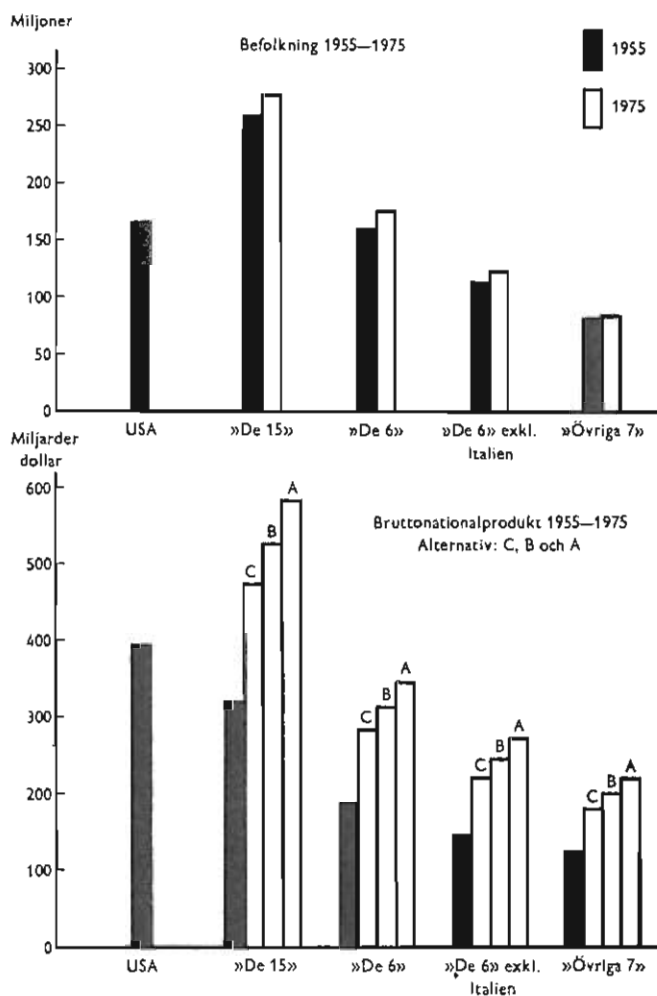
Den »gemensamma marknadens» ekonomiska övervikt var sålunda mindre markerad än den befolkningsmässiga. Ekonomiskt vägde den mindre än hälften så tungt som Förenta Staternas; produktionen per capita låg under 1 200 dollar mot Fö-

Diagram 5. Produktion 1955-75

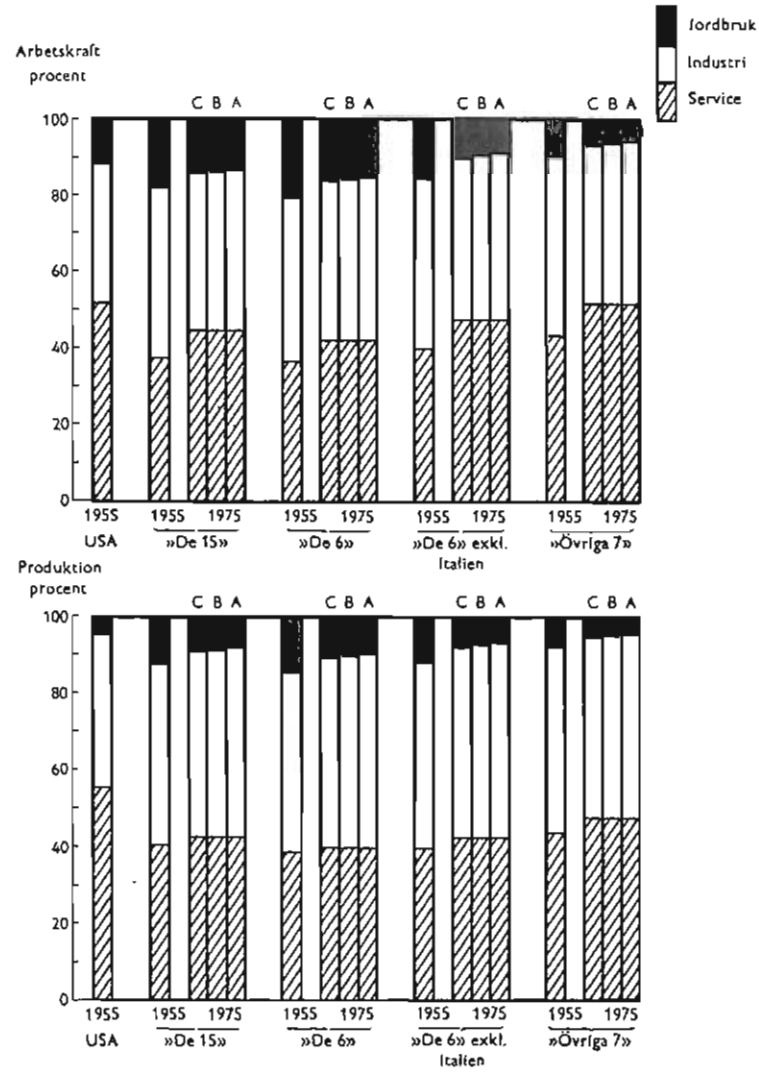
renta Staternas 2 400 dollar, sålunda hälften så högt. »Övriga 7» hade nått en produktion per capita av över 1 500 dollar, dvs. mer än tre femtedelar av amerikansk produktionsstandard. Bland dessa hade Sverige och Schweiz nått cirka 1 800 dollar eller tre fjärdedelar av amerikansk nivå. Vid oförändrad befolk-

Diagram 6. Befolkning och bruttonationalprodukt 1955-75

ning måste den »gemensamma marknaden» sålunda fördubbla sin produktion, »övriga 7» endast öka den med två femtedelar för att nå amerikansk nivå.

Diagram 7. Arbetskraftens och produktionens procentuella fördelning på de tre sektorerna

Befolkningstillväxten i området som helhet blir långsam fram till år 1975. I »gemensamma marknaden» blir ökningen dock något större (8 procent) än bland »övriga 7» (5 procent).¹ Tillväxten av befolkningen i aktiv ålder blir ännu något långsammare. Dessa tillväxttal betyder dock en ökning av konsumenternas antal med 18 miljoner i »de 13» länderna. Samtidigt skall 10 miljoner människor eller i medeltal 0,5 miljon per år inplaceras på arbetsmarknaden. Befolkningstillväxten är i varje fall ej någon stor faktor i den framtida utvecklingen i motsats till i Förenta Staterna, där befolkningen växer med närmare en tredjedel på en 20-årsperiod.

Nära 100 miljoner människor, eller 4 på 10 av Europas befolkning arbetar ute i näringslivet.² Endast 16 miljoner arbetar i jordbruket (kvinnor medräknade kanske 25). Den »gemensamma marknaden» är i relativt hög grad ett »jordbruksland», med 20 procent av arbetsstyrkan i jordbruket mot endast 10 procent i de utanför stående »övriga 7»; det är England som väger ned procenttalet för den senare gruppen.

»Stadsnäringarna» sysselsätter återstående 82 miljoner, varav något mer än hälften inom industrin.

Vårt perspektiv pekar mot betydande förändringar i denna bild av den europeiska arbetskraftens sysselsättning. Arbetsstyrkan inom jordbruket sjunker fram till 1975 med 15 à 20 procent i den »gemensamma marknaden» länder och med 25 à 35 procent i de »övriga 7». Det betyder att jordbrukets andel av den samlade arbetsstyrkan reduceras till 15 respektive 6 procent.

¹ Endast i Nederländerna, Norge, Danmark, Portugal och Grekland väntas befolkningen stiga med mer än 15 procent fram till 1975.

² Här bortses från Portugal och Grekland. Den kvinnliga arbetskraften i jordbruket har ej heller inräknats.

Men jordbrukets sysselsättning är redan så liten, att denna reduktion i absoluta tal endast ger 3 miljoner män, som friställs för sysselsättning i stadsnäringarna; de kvinnor från jordbruket, som åtföljer männen, har då inte inräknats.

Service-sektorn absorberar större delen av befolkningstillväxten och utvandringen från jordbruket. Dess arbetsstyrka växer med närmare 30 procent, vilket innebär ett tillskott av mer än 10 miljoner män och kvinnor. I viss mån möjliggörs denna tillväxt av en ökad kvinnlig yrkesverksamhet.

Industri-sektorns möjligheter att dra till sig mera arbetskraft blir därigenom starkt begränsade. På den »gemensamma marknaden» motses en ökning med 10 procent (eller 2,5 miljoner), bland de »övriga 7» en oförändrad arbetsstyrka eller en mindre nedgång.

Den relativa ökningen av kvinnornas yrkesarbete inom stadsnäringarna väntas helt bero på service-sektorns relativt snabba tillväxt. Inom industrin och service-sektorn var för sig har proportionen antagits konstant.

De olika sektorerna kommer att i mycket växlande grad bygga sin produktionstillväxt på ökad sysselsättning och ökad produktivitet.

Europa har redan nu en omkring dubbelt så stor jordbruksproduktion som Förenta Staterna. Produktionen per man antas fram till år 1975 öka nästan lika snabbt som inom industrin. Men detta motvägs i växlande grad av jordbrukets »avfolkning». Den »gemensamma marknaden» 6 länder ökar sin jordbruksproduktion med 10 à 25 procent vid en relativt långsam nedgång av dess samlade jordbruksbefolkning. I de »övriga 7» länderna växer jordbruksproduktionen med endast 0 à 5 procent samtidigt med en snabbare »avfolkning». Sammanlagt betyder detta en

produktionsökning för Europas jordbruk (»de 13») med 5 miljarder dollar (beräknad efter faktorkostnad).

Europas industriproduktion närmar sig idag i storlek Förenta Staternas. Men för att åstadkomma den krävs en dubbelt så stor arbetsstyrka som den amerikanska; den europeiska industrins produktivitet är sålunda i runt tal endast drygt hälften så hög. De potentiella möjligheterna att öka produktionen bör sålunda vara stora, även om arbetsstyrkan ej kan ökas i högre grad. Beröende på antagandena om produktivitetsökningen, växer den europeiska industriproduktionen med minst 50 procent och i det gynnsammaste alternativet med 90 procent fram till 1975. Det senare alternativet betyder en ökning av produktionen från 1955 med över 100 miljarder dollar eller mer än två tredjedelar av Förenta Staternas nuvarande industriproduktion. Hur denna utveckling kommer att fördelas på olika europeiska länder, beror bland annat på utvecklingen av integrationssträvandena. Det har här relativt godtyckligt förutsatts, att utvecklingen vad gäller produktivitetensökningen blir lika stark inom och utom den »gemensamma marknaden», även om denna nu ur integrationssynpunkt fått ett försprång. »De 6» ländernas industri gynnas emellertid av en större ökning av arbetsstyrkan (befolkningen växer där snabbare och jordbruket lämnar ifrån sig mera folk) och fördubblar i gynnsamt alternativ sin produktion. Som ett resultat kommer två tredjedelar av produktionsökningen att falla inom den »gemensamma marknaden», som år 1975 i de gynnsammare alternativen uppnår eller överträffar Förenta Staternas industriproduktion år 1955. De »övriga 7» ökar sin industriproduktion med i bästa alternativ tre fjärdedelar, de når därmed cirka två tredjedelar av Förenta Staternas produktion år 1955.

Förenta Staternas service-sektor representerade år 1955 värde-

mässigt icke mindre än 60 procent av dess nationalprodukt; motsvarande andel för Europa var endast 40 procent; i Förenta Staterna var service-sektorns bidrag sålunda väsentligt större än industrins, medan det omvända var fallet i samtliga europeiska ländergrupper. Till denna skillnad har troligen bidragit, att priset på service-sektorns tjänster relativt sett var högre i Förenta Staterna än i Europa. Prognosens resultat är nu en viss relativ framryckning i Västeuropa för service-produktionen. Men denna står inte i proportion till förskjutningen av sysselsättningen; produktionen per sysselsatt har nämligen antagits öka långsammare inom service-sektorn än inom varuproduktionen. Produktionsökningen i service-sektorn bygger till två femtedelar på en ökning av sysselsättningen. Förskjutningen mot service-produktion medför dock inte en utjämning mellan Europa 1975 och Förenta Staterna 1955, vad gäller service-sektorns andel av totalproduktionen. För Europa som helhet når service-produktionen år 1975 samma omfattning som i Förenta Staterna 1955, medan industri-produktionen blir minst 50 procent större. Till grund för denna beräkning ligger dock en framskrivning av den europeiska produktionen i oförändrade relativa priser. I den mån service-sektorns tjänster relativt sett fördyras, kan den europeiska produktionen värdemässigt komma att förskjuta sig i en riktning som närmar sig 1955 års amerikanska förhållanden.

Resultatet av alla dessa förändringar blir, att Europa, vars samlade produktion år 1955 var 20 procent lägre än Förenta Staternas, år 1975 har uppnått en produktion som är minst 20 procent större och i ett gynnsammare (men ej orimligt) alternativ närmare 50 procent större.¹ Enbart »de 6» i den »gemensamma

¹ Lägg märke till att jämförelsen genomgående görs med Förenta Staterna år 1955. Endast om man som Krustjev har en marxistisk katastrofteori, kan

marknaden» uppnår tre fjärdedelar av Förenta Staternas nationalprodukt år 1955.

Räknat per capita, stannar dock Europas produktion som helhet även i gynnsamt fall på en lägre nivå än Förenta Staternas år 1955. I diagram 3 sid. 58 har åskådliggjorts utgångsläget för olika ländergrupper och utvecklingen enligt prognosens tre alternativ. Endast DaNoSve-gruppen kommer redan enligt bottenalternativet att år 1975 uppnå »USA år 1955», med möjlighet att överskrida denna nivå med cirka 20 procent (Sverige ligger klart främst i denna grupp, i sällskap med Schweiz). Storbritannien–Irland når samma nivå i ett medelalternativ. »De 6» faller även i »bästa» fall omkring 20 procent under denna nivå, men når den i det närmaste om Italien utesluts. (I övrigt är denna ländergrupp relativt homogen i fråga om bruttonationalprodukt per capita.) Grekland och Portugal släpar även i gynnsamt fall långt efter.

2. Perspektivet som utgångspunkt för fördjupade studier

Det perspektiv som här dragits upp bygger på starkt förenklade och relativt godtyckliga antaganden. Dess värde kan på sin höjd vara, att bilda en utgångspunkt för fördjupade studier, som i sin tur kan förskjuta vår syn på det allmänna perspektivet. Låt mig exemplifiera några frågor som därvid kan tas upp men som döljer sig i vår grovt förenklade modell.

Frågan om verkningarna av en integration döljer sig främst i våra produktivitsantaganden men också i antagandena om migration och relativ sektorsutveckling. Blir integrationen en verklighet kan den leda till koncentrationer av produktivkrafter både sektorsvis och lokalt med stora verkningar på produktiv-
man bortse från den utveckling som Förenta Staterna bör genomgå fram till år 1975.

tetsutvecklingen. Kapital och kvalificerad arbetskraft kan på punkter, där stordriftens och specialiseringens fördelar särskilt gör sig gällande, samlas i större enheter än som tidigare varit möjligt, och detta kan leda till strukturförskjutningar, som ger avkastning i ökad produktivitet; men fördelarna därav kan falla ojämnt på olika länder. Migration av kapital och arbetskraft kan därmed utlösas, som påverkar utvecklingen av produktion och levnadsstandard i olika länder. Dessa ekonomiskt-geografiska förändringar är förtjänta av en mera ingående analys.

Den vidgade marknaden kan speciellt påverka utvecklingen av service-sektorn, som ju domineras av transporter och distribution, och detta både allmänt och geografiskt. Å ena sidan bör dessa serviceelements betydelse växa vid ett livligare varubyte över större avstånd. Å andra sidan kan integrationen även här ge extra produktivitetsvinster, beroende på de konkret utvecklade organisationsformerna. För ett fördjupat studium av dessa frågor måste man gå in i enskilda grenar av service-sektorn, sådana som bilism, järnvägar, sjöfart.

Det europeiska jordbrukets problem har behandlats mycket schematiskt. Mera ljus över den frågan skulle kunna kastas genom en mera verklighetsnära studie. Problem som därvid dyker upp är bland annat fördelningen på olika produkter, animalier, vegetabilier, frukt och grönsaker. Vidare anknytningen till modern industriell livsmedelsförädling. Vidare möjligheter till mekanisering respektive övergång till ett mera extensivt eller intensivt markutnyttjande. En sådan differentierad betraktelse leder in på frågan om olika regioners ställning i ett mera integrerat marknadssystem. Den moderna livsmedelsindustriens lokala utveckling blir därvid ett väsentligt led.

Europas utrikeshandelsfrågor har över huvud taget avskärmats

i denna studie. Vi har valt relativt godtyckliga antaganden om Europas livsmedelsimport, och även utrikeshandeln med industrivaror och serviceprodukter, särskilt vad gäller terms of trade har hållits utanför bilden. Utvecklingen i dessa avseenden blir ju beroende av en rad faktorer, graden av integration, dess ovan berörda verkningar på Europas inre ekonomiska förhållanden samt av utvecklingen i yttvärlden, vilken bland annat avspeglas i dess terms of trade. Dessa förhållanden kan påskynda eller bromsa den ekonomiska utvecklingen både nationellt och för området som helhet.

Kapitalbildningsfrågan är ett stort kapitel, som här hållits i bakgrunden. Bland annat har detta skett av det skälet att investeringarnas fördelning på sektorer, även mindre, är lika viktig för den allmänna framstegstakten som deras relativa totala nivå. Som redan berörts är allmänna kapitalkoefficienter ett alltför grovt instrument för en meningsfull analys. De samlade investeringarna har antagits stiga i takt med den samlade produktionen, dvs. bruttosparkvoten har antagits oförändrad. Ett studium av investeringarnas fördelning på social och ekonomisk struktur respektive på jordbruk och industri skulle möjligen kunna leda fram till slutsatser om framstegstakten sektorsvis. Men den tekniska utvecklingen med dess beroende av den mänskliga faktorn i forskning och utvecklingsarbete måste därvid samtidigt kopplas in. Man kan kanske ändå närma sig frågan om sambandet kapitalbildning — produktion genom en sådan mera differentierad studie. Fråga är dock hur långt man kan minska marginalerna för ovissheten om framtiden.

Att skapa en bakgrund för ett studium av utvecklingen på enskilda varumarknader har angivits vara syftet med denna studie. Det framgår av de kommentarer som här lämnats, att

vägen fram till sådana marknadsstudier icke är så enkel. Accepterar man perspektivets allmänna förutsättningar, är det väl närmast utvecklingen av produktionen per capita i jämförelse med Förenta Staterna som därvid erbjuder en relativt enkel utgångspunkt. Förenta Staternas nuvarande varuförbrukning bör ju kunna ge oss en viss uppfattning om vart den europeiska varumarknaden är på väg. Men samtidigt får man inte glömma, att den dag Europa eller vissa av dess länder når en jämförlig allmän levnadsstandard de tekniska förutsättningarna blir helt andra än de är för närvarande i Förenta Staterna, både i fråga om produkttyper, produktionskostnader och därmed relativa priser, liksom i fråga om attityd till olika slag av privat och kollektiv konsumtion.

Över huvud gäller att marknadsstudier för enskilda varor på sin höjd kan utgå från ett perspektiv av det slag som här presenterats som en mycket allmän bakgrund. Varje varumarknad, det må vara textil eller stål eller verkstadsprodukter, har sina mycket speciella förutsättningar, som i viss grad kan analyseras från sina egna utgångspunkter, varvid utvecklingen allmänt eller fördelad på breda sektorer endast är en bland många faktorer. Man får därför räkna med att sådana varustudier kan i lika mån bidra till en formulering av ett allmänt utvecklingsperspektiv som det omvända blir fallet. Det är en sådan växelverkan som man kan hoppas skall ge oss de bättre grundade framtidsförväntningar som behövs för vår planering för framtiden.

Tabellbilaga

I tabellbilagan upptagna länder

1. Frankrike	7. Storbritannien	12. Schweiz
2. Västtyskland	8. Irland	13. Österrike
3. Italien	9. Danmark	14. Portugal
4-5. Belgien-Luxemburg	10. Norge	15. Grekland
6. Nederländerna	11. Sverige	

Ländergrupper

»De 15»	= nr 1-15
»De 13»	= » 1-13
«De 6» exkl. Italien	= » 1-2 och 4-6
»De 6»	= » 1-6
»Övriga 7»	= » 7-13
Storbritannien-Irland	
DaNoSve	
Österrike-Schweiz	

Tabell 1. Befolkning i Europa 1955-75, miljoner

	Totalt							I produktiv ålder						
	1955			1975			Index 1975 (1955 = 100) Totalt	1955			1975			Index 1975 (1955 = 100) Totalt
	Män	Kvin- nor	Totalt	Män	Kvin- nor	Totalt		Män	Kvin- nor	Totalt	Män	Kvin- nor	Totalt	
»De 15» därav:	125,4	134,0	259,4	137,8	143,2	281,0	108	82,6	88,4	171,0	90,6	92,8	183,5	107
»De 13» därav:	117,0	125,2	242,3	127,9	132,7	260,6	108	77,3	82,6	159,9	84,2	86,1	170,4	107
»De 6» (»De 6» exkl. Italien)	77,7 (54,2)	83,5 (58,8)	161,1 (113,0)	86,1 (60,0)	89,6 (62,8)	175,7 (122,8)	109 (109)	51,3 (35,7)	55,4 (38,9)	106,8 (74,7)	56,6 (39,2)	58,3 (40,3)	114,9 (79,5)	108 (106)
»Övriga 7» därav:	39,4	41,7	81,1	41,7	43,2	84,9	105	25,9	27,2	53,1	27,6	27,8	55,5	104
Storbritan- nien-Irland	26,3	27,9	54,2	27,4	28,5	55,9	103	17,3	18,1	35,5	18,3	18,4	36,7	103
DaNoSve	7,5	7,6	15,1	8,5	8,3	16,8	111	4,9	4,9	9,8	5,4	5,4	10,8	111
Österrike- Schweiz	5,6	6,3	11,9	5,9	6,3	12,2	103	3,7	4,2	7,9	3,9	4,1	8,0	102
USA	82,1	83,2	165,3					51,0	52,2	103,2				

Tabell 2 a. Arbetskraftens fördelning på näringsgrenar i Europa 1955-75, miljoner

	1955				Prognosalternativ B 1975			
	Jordbruk	Industri	Service	Summa	Jordbruk	Industri	Service	Summa
»De 15»	19,0	45,6	40,2	104,8	15,9	48,2	51,6	115,7
därav:								
»De 13»	16,5	43,9	38,4	98,8	13,4	46,0	49,2	108,6
därav:								
»De 6»	13,2	27,4	23,3	63,9	11,0	30,1	29,8	70,9
(»De 6» exkl. Italien)	(6,9)	(20,5)	(18,0)	(45,5)	(4,7)	(21,9)	(24,0)	(50,6)
»Övriga 7»	3,3	16,5	15,1	34,9	2,3	15,9	19,5	37,8
därav:								
Storbritannien-Irland	1,3	11,5	10,7	23,5	1,0	10,7	13,1	24,8
DaNoSve	1,2	2,7	2,6	6,4	0,8	2,9	3,9	7,5
Österrike-Schweiz	0,8	2,4	1,8	4,9	0,5	2,4	2,5	5,4
USA	7,1	22,3	31,5	60,9				

Anm. I denna och följande tabell omfattar jordbruk endast män medan däremot industri och service även omfattar kvinnor.

Tabell 2b. Arbetskraftens procentuella fördelning på näringsgrenar i Europa 1955-75

	1955				Prognosalternativ B 1975			
	Jordbruk	Industri	Service	Summa	Jordbruk	Industri	Service	Summa
»De 15»	18,1	43,6	38,3	100	13,7	41,7	44,6	100
därav:								
»De 13»	16,7	44,4	38,9	100	12,3	42,4	45,3	100
därav:								
»De 6»	20,6	43,0	36,4	100	15,6	42,4	42,0	100
(»De 6» exkl. Italien)	(15,2)	(45,1)	(39,7)	(100)	(9,3)	(43,3)	(47,4)	(100)
»Övriga 7»	9,5	47,2	43,3	100	6,2	42,2	51,6	100
därav:								
Storbritannien-Irland	5,7	48,7	45,6	100	4,1	43,1	52,8	100
DaNoSve	18,3	41,3	40,4	100	10,5	38,3	51,2	100
Österrike-Schweiz	16,0	47,6	36,4	100	9,7	43,5	46,8	100
USA	11,6	36,7	51,7	100				

Tabell 3a. Sysselsättning efter näringsgren i Europa 1975, alternativ C, B och A

	Index: 1955 = 100								
	Jordbruk			Industri			Service		
	Alternativ:			Alternativ:			Alternativ:		
	C	B	A	C	B	A	C	B	A
»De 15»	87	84	81	104	106	107	128	129	129
därav:									
»De 13»	84	81	78	103	105	106	128	128	128
därav:									
»De 6»	87	84	81	108	110	111	128	128	128
(»De 6» exkl. Italien)	(75)	(69)	(64)	(104)	(106)	(108)	(133)	(133)	(133)
»Övriga 7»	76	70	65	95	97	98	129	129	129
därav:									
Storbritannien-Irland	80	76	72	93	93	94	122	122	122
DaNoSve	72	66	61	105	108	111	148	148	149
Österrike-Schweiz	72	66	61	98	101	103	141	141	142

Tabell 3b. Antaganden om produktivitetens utveckling

Alternativ	Tillväxt i procent per år av produktion per sysselsatt inom:		
	Jordbruk	Industri	Service
C	1,5 (2,0)	2,0	1,0
B	2,0 (2,5)	2,5	1,5
A	2,5 (3,0)	3,0	2,0

Anm. Siffrorna i tabellen hänför sig till nettoproduktion per sysselsatt i fasta priser. För jordbruket har dessutom inom parentes angivits antagandena om utvecklingen av produktiviteten, mätt i volym av slutprodukter från jordbruket.

Tabell 3c. Produktion efter näringsgren i Europa 1975, alternativ C, B och A

	Index: 1955 = 100								
	Jordbruk			Industri			Service		
	Alternativ:			Alternativ:			Alternativ:		
	C	B	A	C	B	A	C	B	A
»De 15»	111	116	122	153	171	191	157	175	193
därav:									
»De 13»	109	114	119	152	171	190	157	175	193
därav:									
»De 6»	112	119	125	159	179	200	156	173	192
(»De 6» exkl. Italien)	(100)	(103)	(105)	(155)	(174)	(196)	(161)	(179)	(199)
»Övriga 7»	100	102	104	142	159	177	159	177	195
därav:									
Storbritannien-Irland	104	107	110	138	154	170	149	166	183
DaNoSve	97	99	99	154	175	197	181	200	221
Österrike-Schweiz	97	99	99	147	165	186	185	205	227

Tabell 4. Produktion* efter näringsgren i Europa 1955-75, miljarder dollar

	1955				Prognosalternativ B							
					Produktionsindex 1975 (1955 = 100)				1975			
	Jord- bruk	Indu- stri	Ser- vice	Totalt	Jord- bruk	Indu- stri	Ser- vice	Totalt	Jord- bruk	Indu- stri	Ser- vice	Totalt
»De 15»	34,5	131,7	112,6	278,8	116	171	175	166	40,1	225,4	196,7	462,3
därav:												
»De 13»	32,4	129,6	110,3	272,3	114	171	175	165	37,1	221,1	192,4	450,6
därav:												
»De 6»	23,8	76,3	62,5	162,6	119	179	173	168	28,2	136,3	108,0	272,5
(»De 6» exkl. Italien)	(15,6)	(61,5)	(50,2)	(127,2)	(103)	(174)	(179)	(167)	(16,0)	(107,1)	(89,8)	(212,9)
»Övriga 7»	8,6	53,3	47,8	109,7	102	159	177	162	8,8	84,8	84,4	178,1
därav:												
Storbritannien-Irland	3,9	36,6	33,2	73,6	107	154	166	157	4,1	56,2	55,0	115,3
DaNoSve	2,9	9,9	9,4	22,3	99	175	200	176	2,9	17,4	18,9	39,1
Österrike-Schweiz	1,8	6,9	5,2	13,9	99	165	205	171	1,8	11,3	10,6	23,7
USA	16,9	142,8	200,0	359,7								

* Produktionen beräknad efter faktorkostnad.

Tabell 5a. Bruttonationalprodukt* (BNP) totalt och per capita i Europa 1955-75, alternativ C, B och A

	BNP				BNP per capita			
	Miljarder dollar				dollar			
	1955	1975			1955	1975		
		Alternativ:				Alternativ:		
		C	B	A		C	B	A
»De 15»	318	474	527	583	1 230	1 690	1 870	2 070
därav:								
»De 13»	310	463	513	568	1 280	1 780	1 970	2 180
därav:								
»De 6»	187	283	313	347	1 160	1 610	1 780	1 980
(»De 6» exkl. Italien)	(147)	(222)	(246)	(273)	(1 300)	(1 800)	(2 000)	(2 220)
»Övriga 7»	124	180	200	221	1 520	2 120	2 360	2 610
därav:								
Storbritannien-Irland	84	118	131	144	1 550	2 110	2 350	2 580
DaNoSve	25	39	43	48	1 620	2 310	2 560	2 840
Österrike-Schweiz	15	24	26	29	1 290	1 940	2 140	2 380
USA	394				2 400			

* Beräknad efter marknadspris.

Tabell 5b. Bruttonationalprodukt (BNP) totalt och per capita i Europa 1975, alternativ C, B och A

	Index: 1955 = 100					
	BNP			BNP per capita		
	Alternativ:			Alternativ:		
	C	B	A	C	B	A
»De 15»	149	166	183	137	153	169
därav:						
»De 13»	149	165	183	139	154	170
därav:						
»De 6»	151	168	186	139	154	170
(»De 6» exkl. Italien)	(151)	(167)	(186)	(139)	(154)	(171)
»Övriga 7»	146	162	179	141	155	172
därav:						
Storbritannien-Irland	141	157	173	136	152	167
DaNoSve	158	176	195	142	158	175
Österrike-Schweiz	154	170	189	150	166	184

Tabell 6. Befolkning i Europa 1955-75, miljoner

	Totalt							I produktiv ålder						
	1955			1975			Index 1975 (1955 = 100) Totalt	1955			1975			Index 1975 (1955 = 100) Totalt
	Män	Kvin- nor	Totalt	Män	Kvin- nor	Totalt		Män	Kvin- nor	Totalt	Män	Kvin- nor	Totalt	
Frankrike	21,0	22,4	43,5	22,9	23,7	46,6	107	13,8	14,2	27,9	15,1	15,1	30,2	108
Västtyskland	23,2	26,3	49,5	26,0	27,8	53,8	109	15,6	18,3	33,9	16,9	18,1	35,0	103
Italien	23,5	24,7	48,1	26,1	26,8	52,9	110	15,6	16,5	32,1	17,4	18,0	35,4	110
Belgien-Luxemburg	4,5	4,7	9,2	4,7	4,8	9,5	104	3,0	3,1	6,1	3,0	3,0	6,1	99
Nederländerna	5,4	5,4	10,8	6,5	6,4	12,9	119	3,3	3,4	6,7	4,2	4,1	8,3	124
Storbritannien	24,8	26,4	51,2	25,9	27,1	53,0	104	16,4	17,2	33,7	17,4	17,5	34,9	104
Irland	1,5	1,5	2,9	1,5	1,4	2,9	99	0,9	0,9	1,8	0,9	0,9	1,8	100
Danmark	2,2	2,2	4,4	2,6	2,5	5,1	116	1,4	1,4	2,8	1,6	1,6	3,3	115
Norge	1,7	1,7	3,4	2,0	2,0	4,0	116	1,1	1,1	2,2	1,3	1,3	2,5	114
Sverige	3,6	3,6	7,2	3,9	3,8	7,7	107	2,4	2,4	4,7	2,5	2,5	5,0	106
Schweiz	2,4	2,5	4,9	2,6	2,7	5,2	107	1,5	1,6	3,2	1,8	1,8	3,5	110
Österrike	3,2	3,7	7,0	3,3	3,6	6,9	99	2,2	2,5	4,7	2,2	2,3	4,5	96
Portugal	4,2	4,5	8,7	4,9	5,3	10,2	116	2,7	2,9	5,6	3,0	3,3	6,4	114
Grekland	4,1	4,3	8,4	5,1	5,1	10,3	122	2,7	2,8	5,5	3,4	3,4	6,7	121
»De 15»	125,4	134,0	259,4	137,8	143,2	281,0	108	82,6	88,4	171,0	90,6	92,8	183,5	107
USA	82,1	83,2	165,3					51,0	52,2	103,2				